

PEP BALSALOBRE

PLECS SOLTS POÈTICS CATALANS
DELS SEGLES XVI I XVII
RELATIUS AL BANDOLERISME. UN INVENTARI

1. INTRODUCCIÓ

Malgrat la concisió del subtítol, el propòsit d'aquest paper és doble: a més de servir un inventari que recull les notícies que he pogut aplegar sobre plecs solts poètics en llengua catalana de temàtica relacionada amb el bandolerisme (des de l'arribada de la impremta a casa nostra fins al final del segle XVII), ofereix l'edició del text de tres d'aquests plecs solts, impresos a la segona meitat del segle XVI, inèdits modernament i poc coneguts. Es tracta d'una «sèrie» sobre dos germans bandolers, caps de colla: Janot i Montserrat Poc. Per a la primera qüestió, he procedit a buidar la bibliografia més rellevant sobre el tema i els repertoris bibliogràfics que podien oferir més informació sobre l'època. La intenció no és altra que lliurar de manera conjunta i sistemàtica les descripcions d'aquests impresos.

Els plecs sobre bandolerisme són textos molt fortament lligats als avatars històrics, com tindrem ocasió de veure. La seva composició i difusió no té sentit fora d'un lapse cronològic molt breu. Dins del conjunt ampli de la literatura de canya i cordill, s'han de classificar entre els que tenen menys intencionalitat literària. *Grosso modo*, formarien part dels plecs «documentals», per seguir l'esquemàtica classificació binària d'ESCOBEDO (1995), amb una «finalidad externa al texto en sí». Finalment, tot aquest corpus textual l'hem de considerar integrat dins d'un conjunt més vast, el de la poesia política, pel fet que es tracta de textos destinats a crear un estat d'opinió —i en molts casos no solament això— enfront d'un fenomen historicosocial tan destacat com és el bandolerisme català dels segles XVI i XVII.

A la vista de l'inventari que ve a continuació, es pot comprovar com bona part del material ha estat editat en el nostre segle, bé en for-

ma de facsímils —p.e., AGUILÓ [1900], *PLIEGOS* (1976), ESCOBEDO (1988)—, bé en edicions d'altres menes, a càrrec de folkloristes reconeguts com GIBERT (1948) o AMADES (1955). El cas de ROMEU (1973) és l'únic, però, que m'atreuria a qualificar d'edició amb rigor filològic. És a dir, que molt d'aquest material requeriria d'una edició acurada, ben anotada, etc. Ara per ara, em conformo a servir el text de tres d'aquests plec i fer així una contribució menuda a l'estudi del gènere, ja que no en conec cap edició moderna ni reproducció de cap mena i són, a més, de consulta més o menys complexa.¹ No són, però, desconeguts. Els núms 11 i 14 de l'inventari van ser descrits per AGUILÓ (1923), i, posteriorment, per PALAU (1950) i WILSON (1959). Del núm. 12 només donava notícia MASSOT (1993).

N'hi ha d'altres (els núms. 5, 8, 9, 15 i 24) dels quals no he pogut localitzar cap exemplar (i ROMEU (1973), que en descriu els tres primers, tampoc no en va aconseguir cap, pel que sembla), i, ara per ara, no en conservem el text.

2. *INVENTARI PROVISIONAL DE PLECS SOLTS POÈTICS CATALANS DELS SEGLES XVI I XVII RELACIONATS AMB EL BANDOLERISME*

M'ha estat d'una utilitat fonamental l'inventari que Xavier Torres va incloure a la seva tesi doctoral (TORRES, 1988, IV: 1851-1855), on recollia plec poètics de tema bandoler catalans i castellans (37 en total), ordenats cronològicament. De fet, constitueix el punt de partida del meu.²

Per al cas dels catalans, he cercat tantes reproduccions d'exem-

1. Els únics exemplars coneguts de dos d'ells pertanyen al British Museum; l'exemplar únic de l'altre és a Montserrat, entre els materials Aguiló conservats a l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya.

2. He d'agrair l'amabilitat i l'ajut que m'ha ofert en tot moment aquest historiador de la Catalunya moderna, professor de la Universitat de Girona. A més de mil suggeriments i orientacions sempre utilíssimes, m'ha fet a mans tota mena de reproduccions de plec de bandolers i altres documents. Gràcies a la seva gentilera puc, doncs, oferir aquí aquest treball. Agraixo també els suggeriments que m'ha fet Albert Rossich en llegir-se aquest treball, en l'origen del qual hi ha un treball de curs per a l'assignatura de doctorat «Poesia política catalana de 1640 a 1840», impartida pel professor Max Cahner a la Universitat de Barcelona. Igualment he d'agrair les orienta-

plars originals com m'ha estat possible per tal de fer-ne una descripció completa tot seguint l'estructura més «canònica» segons els manuals en ús.³ En segon lloc, he mirat de fer una recerca exhaustiva en els repertoris bibliogràfics més coneguts i a l'abast.⁴ A l'inventari de Torres n'he pogut afegir set: els núms. 10, 12, 13, 15, 24, 30 i 31.⁵ Mal-

cions de Josep Massot cap als materials Aguiló conservats a l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Tota mancança o error, però, només em poden ser atribuïdes a mi. Finalment, vull expressar la meua gratitud per les facilitats que em vam oferir els senyors Salvador Sorrosal i Ramon Vilar, del Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana del Departament de Cultura de la Generalitat, per a la consulta i reproducció de diferents plecs impresos pertanyents al fons Aguiló que es guarden microfilmats a la Biblioteca d'aquesta institució.

3. Per a la descripció dels núms. 16-23, 25 i 27, m'he servit de les reproduccions facsímils d'ESCOBEDO (1988). No he estat, però, detallista quant a la descripció dels gravats, orles, frisos, etc., perquè m'ha semblat que no era el cas.

4. Torres ha consultat els repertoris següents: *BONSOMS* (1959), SIMÓN PALMER (1980) i AGUILÓ (1923). Acompleta les referències obtingudes amb les notícies i textos que figuren a AGUILÓ [1900], AMADES (1955), GARCÍA ENTERRÍA (1973), GIBERT (1948), ROMEU (1973) i WILSON (1959). Això quant als catalans. Per la meua part, hi he afegit la consulta dels repertoris PALAU (1948-1977), AGUILAR (1965), SIMÓN DÍAZ (1966 i 1972), RODRÍGUEZ-MOÑINO (1970), VILA (1984), RODRÍGUEZ CEPEDA (1984), MARQUÈS (1987) i ESCOBEDO (1988). Per recomanació expressa de Josep Massot m'he mirat el seu inventari dels materials Aguiló pertanyents a l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya que es conserven a Montserrat (MASSOT, 1993): els resultats d'aquesta consulta han estat d'allò més profitosos i m'han permès incorporar a aquest meu inventari peces completament desconegudes pels repertoris bibliogràfics esmentats i pels estudiosos del tema. Quant al fons Aguiló de la Biblioteca de Catalunya, de característiques semblants a l'inventariat per Josep Massot per al de Montserrat, Margalida Tomàs, que, en el moment d'escriure aquest paper, es troba ordenant-lo i inventariant-lo, ha tingut l'amabilitat de fer-ne una revisió a petició meua i no ha pogut trobar cap plec imprès d'aquesta temàtica i període, ni cap còpia manuscrita o notícia que s'hi refereix. Vull aprofitar l'ocasió per agrair-li l'oferiment i l'ajut que això ha suposat per a mi. Això a banda, naturalment, del material que Aguiló mateix ja tenia preparat per a l'edició del *Cançoner de les obretes...*, que allí va ser publicat. Finalment, he fet ús de les possibilitats informàtiques que m'ofereixen les connexions entre diverses biblioteques catalanes (esp. el Catàleg Col·lectiu d'Universitats Catalanes) i els operadors booleans aplicats a diversos mots clau, fent una recerca especialment intensa al fons antic de la BUB i no he sabut trobar cap altre plec que no conegués per altres mitjans. Amb tot, donada la «caducitat» de tasques d'aquesta mena, ha de fer constar que el present inventari l'he tancat el setembre de 1997.

5. Una mena d'inventari podríem considerar també, tot i ser menys sistemàtic, el treball d'ALCOBERRO (1984), amb extrets textuais de plecs de bandolers del XVII, comentats. Desconeix també els set plecs esmentats. Per a una propera ocasió tinc prevista l'edició dels textos d'alguns d'aquests plecs, si més no dels més interessants com ara el setè relacionat amb els fets del 1573 a Igualada (10), el de Joan Escuder (13) i el de Serrallonga (31).

grat que he allargat la consulta bibliogràfica fins al final del XVII per tal de completar cronològicament el de Torres fins al 1700, no n'he pogut localitzar cap de posterior a 1634.⁶

Quan no m'he pogut fer amb cap exemplar dels descrits en els repertoris esmentats i en altres fonts, ni amb cap reproducció, m'he hagut de limitar a transcriure'n les dades conegudes amb la intenció de lliurar un inventari complet. D'aquí que l'homogeneïtat de les descripcions del meu inventari se'n ressenteixi necessàriament. En tots els casos en què no he disposat d'exemplar o de reproducció facsímil o d'altra mena, ho faig constar a la nota corresponent.

L'ordenació és cronològica. Per problemes tipogràfics, no distingeixo *s* baixa de *s* alta, que regularitzo sempre en *s* baixa. Desenvolupo les abreviatures, fet que marco amb cursiva. També destaco amb cursiva els versos refrany que es repeteixen al llarg de la composició.

Abans, però, de passar a l'inventari vull deixar constància de la provisionalitat permanent d'una tasca com aquesta. Hem d'esperar que la relació que segueix quedarà aviat desfasada (potser ja en el moment de la seva publicació) i hi puguem incorporar nous impresos d'aquestes característiques.

1.

Cobles / fetes en memoria / del molt Illustrissim y Reuerendissim / Senyor Don Federich de Portugal / Archebisbe de Saragoça y Uirey

6. L'inventari de plecs fet a TORRES (1988) s'acaba, quant als catalans, al 1631 (amb el núm. 29 del meu inventari). D'impresos en llengua castellanana en relaciona fins a cinc de posteriors, entre 1632 i 1650. Torres mateix em comentava, abans de saber de l'existència del plec núm. 31, que resultava prou estrany que no disposéssim de cap plec conservat de Serrallonga en català (veg., però, la nota 52, on García de Enterría donava notícia d'un) i, en canvi, en coneguem dos o tres de castellans impresos a Barcelona. Segons aquest historiador és possible pensar que els castellans estampats a Barcelona ho fossin per ser «exportats» al mercat castellà: això comportava una tirada superior i, per tant, també una major possibilitat de conservació en els fons de llibreters respecte d'altres que potser foren editats en català i no s'han conservat. Ara coneixem l'existència d'almenys un; tanmateix, aquest fet no canvia la validesa de la suposició de Torres. Més encara: darrerament es confirma que, sobretot a partir dels últims anys del Cinc-cents, hi ha una producció editorial barcelonina en llengua castellana que té com a objectiu el mercat de Castella (PEÑA, 1997: 44, 71 i 76).

/ de Catalunya, etcetera. Estampades en Barcelona en lany Mil.D.xxxviiiij.

El text comença:

Prouehiu Emperador
Cathalunya si voleu
de un altre tal pastor
com aquest quins lleua Deu [...]

S.i. 6 ff. Lletra gòtica.

Descripcions: PALAU (1950, III, núm. 55758).

Edicions facsímils: AGUILÓ ([1900], plec [VI]).⁷

* * *

2.

[*Fris*] / Cobles nouament / fetes per Pere Giberga: contra tots los De / lats de Cathalunya: y seçaços de Antoni Ro / ca: recordant los la cruel sentencia y mort del / Galipapo: y altres dos de lur companyia: la / qual passara per tots ells si no buyden prest / la terra. Any. M.D.xliiiij. / [*gravats*] / [*fris*]

Al *verso* comença el text, a dues columnes:

MAlfactors buydau la terra
nous vullau mes detenir
Guardauvos dela desferra
del carrer del Regomir.

A l'últim full:

¶Villancico:
Via fora y vagen fora
rausadors [*sic*] dinfinit mal [...]

7. No l'he sabut trobar a AGUILÓ (1923).

Al final:

Finis. / [gravats]

S.i., s.l. [Barcelona?], 2 ff. Lletre gòtica.

Descr.: PALAU (1953, VI, núm. 101795); *PLIEGOS* (1976: 80-81); SIMÓN PALMER (1980, núm. 61).

Ed. facs.: AGUILÓ [1900]; *PLIEGOS* (1976: 305-308, núm. 42).

Ed.: GIBERT (1948 [1989: 24-26]).⁸

* * *

3.

Cobles fetes so: / bre la justicia y cruel mort de Antoni Roca: / escandalitzador de tota Catalunya: y de / Sebastia Corts son companyo. / [gravats]

A continuació, el text, a dues columnes:

REcort vos desta jornada
adelats pus a vos toca [...]

A l'últim full:

Cançoneta:
UJscam tots sense pesar
ab gran descans y plahers [...]

S.p.i. [Barcelona? 1546?] 2 ff. Lletre gòtica.

Descr.: *PLIEGOS* (1976: 85-86); SIMÓN PALMER (1980, núm. 60).⁹

8. N'hi ha còpia ms. a l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, Sèrie A, Materials Aguiló, carpeta A-15, II, núm. 6; veg. MASSOT (1993: 160).

9. PALAU (1950, III, núms. 55761 i 55762) descriu dos altres plecs amb el títol lleugerament diferent d'aquest. Del segon descriu com a propi de l'imprès: «Fets en Barcelona als dos de Juliol. Any Mil e cinc cents quaranta e nou.» Per tal com ningú més no ha donat notícia d'aquests plecs i els títols que proposa fan pensar en una aposició de fragments de títols diversos, crec que hem de concloure que Palau va creuar dades procedents de diversos plecs.

Ed. facs.: AGUILÓ [1900]; *PLIEGOS* (1976: 345-348, núm. 49).
Ed.: GIBERT (1948 [1989: 31-34]).¹⁰

* * *

4.

Cobles ara nouament fetes sobre la / presa dels sexanta Bandolers, 22.
de mort. [*sic*] 38. de vius ab los noms dels bandolers tots / anomenats
ala dararia [*sic*] / ab bon estil. / [*dos gravats*]

O Nobla gent d'Aygodada
gran fama vuy tots guanyau
pus an pres lo Cascauel
Cama dall Moreu Palau.

Venense en Barcelona en casa de Ioan Burgues / llibreter a la plaça
noua.

Al final:

Estampat en Barcelona en casa / de la viuda Mompesada, Any / M. D.
LXXIII.

2 ff. Lletra romana. Text a dues columnes a partir del f. [1v]. Al f. [2v]:
«Segueixse la verdadera relacio dels noms dels bandolers que an pres
per orde dels Senyors Diputats», primer la relació de «los bandolers
vius», seguida d'una relació dels morts.

Descr.: RODRÍGUEZ-MOÑINO (1962: 114); ROMEU (1973 [1991: 282]).

Ed. facs.: RODRÍGUEZ-MOÑINO (1962, plec núm. XX).¹¹

Ed.: ROMEU (1973 [1991: 282-286]).

* * *

10. N'hi ha còpia ms. a l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, Sèrie A, Materials Aguiló, carpeta A-15, II, núm. 7; veg. MASSOT (1993: 160).

11. No l'he trobat descrit, però, a RODRÍGUEZ-MOÑINO (1970).

5.¹²

Coblas fetes per Francesch Gomar, de la vila de Ygualada, sobre la mort y presa de Camadall, y lo Moreu Palau y Cascavell, qu'entre morts y presos foren LXII, los quals prengué y matà lo sometent de dita vila a 30 de març, 1573.

No·us iscau de la raó,
bandolés y gent malvada,
ni tingau presumció
de passar prop de Ygualada.

S.p.i. 2 ff. Text a dues columnes.

Descr.: PALAU (1953, VI, núm. 103465); SIMÓN PALMER (1980: 110);¹³
ROMEU (1973 [1989: 277]).¹⁴

* * *

6.¹⁵

Cobles nouament fetes sobre la mort / de Moreu Palau, Cascauell, y Camadall, y de la com- / panyia, a causa del orde del Magnifich Presi- / dent dela Conca dodena del Ducat de / Cardona. 1573. / Venen- se en casa Ioan Burgues ala plaça Noua. / [gravat]

NObla vila de Agualada
la honrra vos ne portau
pero per la Conca dodena
es mort Moreu Palau.

A continuació, el text a dues columnes:

ANs de comptar la jornada
vos dire vna crueltat [...]

12. La meua descripció prové de Romeu. Veg. ref.

13. Simón Palmer la treu de Palau.

14. Les dades de Romeu procedeixen de Jacques ROSENTHAL, *Éditions originales de romances espagnoles* (Munic, s.d. [1903?], núm. 27) (veg. ROMEU, 1973 [1991: 276 nota 2 i 278 nota 3]).

15. Per a la descripció, dispo de una reproducció en fotocòpia de l'exemplar que hi ha al British Museum 11450.3.25(2), cedida per Xavier Torres.

S.i. s.l. 2 ff. Lletra romana.

Descr.: PALAU (1950, III, núm. 55776 —amb el títol resumit—); ROMEU (1973 [1991: 286]).

Ed.: ROMEU (1973 [1991: 286-292]).¹⁶

* * *

7.

Cobles Noues del rebato y encon- / tre, an tingut los bandolers y lladres adalats ab la / Gent del Rey, y dels senyors de Diputats / del General de Cathalunya. / [*escut*]

ARa podeu estar plans
gent briuona y adalats.
Puix vos han ligat les mans.
los senyors de Diputats.

Venense en Barcelona en casa de Claudes / Bornat llibreter.

S.p.i. [1573] 2 ff. Lletra romana. Text a doble columna a partir del f. [1v]. Al f. [2], un *vilancet* i una «verdadera relacio dels noms dels bandolers que an pres per orde dels senyors Diputats», idèntica a la del plec núm. 4.

Descr.: RODRÍGUEZ-MOÑINO (1962: 111); ROMEU (1973 [1991: 292]).

Ed. facs.: RODRÍGUEZ-MOÑINO (1962, plec núm. XV).¹⁷

Ed.: ROMEU (1973 [1991: 292-296]).

* * *

8.¹⁸

Summa del testament de part dels bandolers de la companya de Moreu Palau, Cascavell y Camadall, a sis de abril, 1573.

Venen-se en Barcelona, en casa de Joan Burguès.

16. N'hi ha còpia ms. a l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, Sèrie A, Materials Aguiló, carpeta A-15, III, núm. 3; veg. MASSOT (1993: 162).

17. Tampoc no l'he trobat descrit a RODRÍGUEZ-MOÑINO (1970).

18. La meua descripció procedeix de Romeu. Veg. ref.

En nom d'aquell
manso Anyell
qui à pagat
nostro pecat [...]

Descr.: ROMEU (1973 [1991: 278]).¹⁹

* * *

9.²⁰

Testament y codicil en lo qual fa legats la presó de Barcelona als bandolers de la companyia de l'Ànima Pecadora, fet a set de abril, 1573. Venen-se a la Plassa del Blat, prop la presó.

En nom diré
del summo bé
qui·ns ha creats
y dedicats [...]

Descr.: ROMEU (1973 [1991: 278]).²¹

* * *

10.²²

Coplas sobre vna campana que ses / feta en Barcelona a deu dies del Mes de Abril. 1573. / [escut]

19. Les dades de Romeu provenen de ROSENTHAL, *op. cit.*, núm. 45 (veg. ROMEU, 1973 [1991: 278 nota 3]).

20. La meua descripció prové de Romeu. Veg. ref.

21. Les dades de Romeu procedeixen de ROSENTHAL, *op. cit.*, núm. 46 (veg. ROMEU, 1973 [1991: 278 nota 3]).

22. Disposo d'una reproducció en fotocòpia de l'exemplar imprès conservat a l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, Sèrie A, Materials Aguiló, carpeta A-15, IV; veg. MASSOT (1993: 162). Aquest plec està relacionat amb els fets esdevinguts a Igualada i recollits per la sèrie de plecs anteriors (del 4 al 9) per tal com s'hi esmenten, en els versos, els caps de quadrilla Palau, Cascavell, Camadall, etc. S'amplia amb aquest el nombre de plecs que va localitzar Josep Romeu sobre aquells fets. Aquest plec no figura a l'inventari de TORRES (1988).

A la portada, comença el text a una sola columna només amb els quatre versos de l'endrea:

Iamay fonc ni es estada
 cosa es tan senyalada
 Anira per tot lo mon
 Lo sonar desta campana.

S.p.i. 2 ff. Lletra romana. Text a doble columna a partir del f. [1v]. Al f. [2v] figura un llistat de noms segons les diferents sentències: «Los noms dels sentenciats. / ¶ Los .6. açotats axorellats y en / carro atenallats son los següents / Bartomeu ayner [...] ¶ Açotats galera per tres anys / als minyons / Ioan mora. Antoni bonet. / Finis»

Descr.: MASSOT (1993: 162).

* * *

11.²³

COBLES ARA NO- / uament fetes dels mals y desa- / stres a fets Iano-
 not Poch y de la sententia que li han feta. / [orla, gravat i orla]

BEs Ignorant y badoch,
 lo lladre que vol seguir
pus per axo Iano- Poch
tu y ta gent has de morir.

A continuació, el text, a dues columnes:

Lo lladre o mal factor
 que vol seguir y robar [...]

23. Disposo d'una reproducció en fotocòpia de l'exemplar que hi ha al British Museum 11450.3.25(3), proporcionada per Xavier Torres. En faig l'edició a l'apartat 5 d'aquest treball. N'hi ha còpia ms. a l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, Sèrie A, Materials Aguiló, carpeta A-15, II, núm. 9; veg. MASSOT (1993: 160-161).

Al final:

Estampat en Barcelona en la Estampa de Claudes / Bornat, y la Viuda Mompesada 1573.

2 ff. Llettra romana.

Descr.: AGUILÓ (1923, núm. 2593); PALAU (1950, III, núm. 55778); WILSON (1959: 81-82).

* * *

12.²⁴

TESTAMENT / Y CODESILY / legats, de Janot poc, / Bandoler, y sos / companyons. / [*dos gravats: un lloc d'estudi i una vila*] / *Venense en la plassa noua, en casa de Iuan Burgues.*

Al verso, el text a dues columnes:

O Mon fals engañador
qui pot de tu gens fiar
essent ladre y gran traydor
adur nos al degollador
ab tes manyes a parar.

Al final:

AMEN

S.i.,²⁵ s.l. [Barcelona?], s.d. [1573]²⁶ 2 ff. Llettra romana.

Descr.: MASSOT (1993: 161).

* * *

24. N'hi ha un exemplar a l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, conservat a Montserrat, Sèrie A, Materials Aguiló, carpeta A-15, II, núm. 9 bis, del qual n'he tret una reproducció a partir del microfilm dipositat al Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana. L'edito a l'apartat 5 d'aquest treball. Aquest plec no figura a l'inventari de TORRES (1988).

25. Com els núms. 4, 6 i 8, era venut per Joan Burgès, que era llibreter, no impressor.

26. La data no pot ser allunyada dels fets, és a dir, de l'empresonament, tortura i mort de Janot Poc. D'altra banda, s'hi esmenta Joan Escuder (veg. la nota al v. 48 de l'edició d'aquest plec) com a viu, el qual va ser mort el 29 de maig de 1573.

13.²⁷

Cobles dela presa y mort de Ioan / Escuder fetes per Miquel Pelegri notari / dela vila de Ripoll.

A continuació, el text a dues columnes:

DON Hieronym de Pinos
be sou noble Caualler
pus ab vn concert tan clos
haueu mort an Escuder.

Al final:

Estampades en Barcelona, al Llicencia, en casa de / Claudes Bornat.
Any. M.D.LXXIII.

2 ff. Lletra romana. Al final de la composició, al f. [2v], dues tornades.
Descr.: MASSOT (1993: 162).

* * *

14.²⁸

Cobles ara nouament compostas / Sobra la presa y sentencia de Montserrat Poc.

A continuació, el text a dues columnes:

Bandoles de mala vida
be podeu mudar de joch
pus vajeu la gran fatiga
en que sta Montserrat Poc [...]

27. Disposo d'una reproducció en fotocòpia de l'exemplar que hi ha a l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, conservat a Montserrat, Sèrie A, Materials Aguiló, carpeta A-15, V; veg. MASSOT (1993: 162). Aquest plec no figura a l'inventari de TORRES (1988). A la BC (*BONSOMS*, 1959: 19; F. Bon. 9949) hi ha un pregó del virrei Fernando de Toledo contra Joan Escuder, de Ripoll, i altres bandolers (1571).

28. Disposo d'una reproducció en fotocòpia de l'exemplar que hi ha al British Museum 11450.3.25(12), proporcionada per Xavier Torres. En faig l'edició a l'apartat 5 d'aquest treball. N'hi ha còpia ms. a l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, Sèrie A, Materials Aguiló, carpeta A-15, II, núm. 10; veg. MASSOT (1993: 161).

Al final:

Con licencia / En Barcelona en casa de Jaume Galuan.

S.d. [1578]²⁹ 2 ff. Lletra romana.

Descr.: AGUILÓ (1923, núm. 2594); PALAU (1950, III, núm. 55777),³⁰
WILSON (1959: 85-86).

* * *

15.³¹

Coblas novas del rabato, y encontra dels Bandolers, en Barcelona á 30 de Maig 1593, per Claudes Bornat Llibrater.

Descr.: PALAU (1950, III, núm. 55780).

* * *

16.

[*Fris*] / COBLES DE LA VNIO DE / VilaFranca de Panades, fetas per hu de ls [*sic*] mateixa / Vila lany 1606. / [*escut*] / AB LICENCIA DEL ORDINARI / En Barcelona, en la Estampa de Gabriel Graells, y / Giraldo Dotil, Any 1606.

Al *verso*, text a dues columnes:

29. AGUILÓ (1923: 630) diu «prob. 1573». Sobre la data de la mort d'aquest bandoler, veg. més avall.

30. Palau ho treu d'Aguiló, perquè en reproduïx els errors de transcripció del títol i colofó i n'afegeix de nous.

31. D'aquest plec no posseïm altra notícia que la nota manuscrita que hi ha a l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, Sèrie A, Materials Aguiló, carpeta A-15, VI, núm. 1; la mateixa mà afegeix entre parèntesi «D'un follet bibliogràfic estampat á las derrerias del segle XVII (1685?)»; veg. MASSOT (1993: 162). La notícia del plec coincideix amb la descripció de PALAU (1950, III, núm. 55780): «Cobles noves dels rebats y encontres dels Bandolers en Barcelona a 30. de Maig de 1593. *Barcelona, per Claudi Bornat, (1593) 4º*». Aquest plec no figura a l'inventari de TORRES (1988).

QVe faran les camaradas,
ja sia donat remey,
los dela vida yrada
bels persegueix lo Virrey.

Al final:
FINIS. / [*culdellàntia*]

2 ff. Lletra romana
Descr.: PALAU (1950, III, núm. 55787); ESCOBEDO (1988: XLV).
Ed. facs.: ESCOBEDO (1988: 7-10, núm. II).

* * *

17.
COBLES EN ALABANCA [*sic*] / dela sancta Vnio que ha firmada
ara noua- / ment la metropolitana Ciutat de / Tarragona. / [*escut*]

A continuació, text a dues columnes:

Valentons y gentils homens
ab la vnio nous burleu
per que sen fara justicia
com ala clara ueureu.

Al final:
EN BARCELONA / Ab llicencia del Ordinari estampades en ca / sa
de Ioan Amello enla plaça dela / Trinitat. Any. M.DCVI.

2 ff. Lletra romana.
Descr.: PALAU (1950, III, núm. 55781); ESCOBEDO (1988: XLVI).
Ed. facs.: ESCOBEDO (1988: 11-14, núm. III).

* * *

18.

[*Fris*] / COBLES NOVES EN LLAHOR / de la Vnio, y dels beneficis y profits que ella ha aportats en / Cathalunya, Compostes per vn Sol / dad de la Vnio. / [*escut*]

A continuació, text a dues columnes:

DE la Vnio vull cantar
pus totom ne diu gran be
nous enfade sino accerto
per que de lletra non se.

COMENS A CANTAR.
Ia gent de la vida irada
ab la vnio nous burleu
queus traure de Catalunya
com ala clara veureu.

Al final:

LAVS DEO. / AB LICENCIA DEL ORDINARI. / En Barcelona
en casa de Honofre Anglada en la Librereria, Any M.DC.VI.

2 ff. Lletre romana.

Descr.: PALAU (1950, III, núm. 55782); ESCOBEDO (1988: XLVI-XLVII).³²

Ed. facs.: ESCOBEDO (1988: 15-18, núm. IV).

* * *

19.

DE LA MVDANÇA / DEL TEMPS / [*culdellàntia*]

A continuació, el text a dues columnes:

32. D'aquest plec solt i de l'anterior parla SERRÀ (1996: 18), quan tracta dels poemes orals.

DIRE lo, *que* voleu, en sparsa rima,
perque lo vers de Iaume Roig enfada,
y vers de mes primor mes temps demana,
dic, que dire del temps la gran mudança [...]

Al final:

AB LLICENCIA DEL ORDINARI. / Estampat en Barcelona en la
Estampa de Gabriel / Graells y Giraldo Dotil. Any. 1606.

2 ff. Llettra romana.

Descr.: PALAU (1957, X, núm. 184035); *BONSOMS* (1959: 29; F. Bon. 7560); SIMÓN PALMER (1980, núm. 166); ESCOBEDO (1988: XLVII).
Ed. facs.: ESCOBEDO (1988: 19-22, núm. V).

* * *

20.

COBLES ARA NOVA- / MENT FETES AL TO DE LA SARDA-
NA / *que* diu gentil señora cruel pastora, les quals tractan dels profits
y / effectes que causa la sancta Vnio que ses fermada en la / present
Ciutat de Barcelona, Es obra molt gusto / sa pera cantar. Composta
per lo / Pastor Gileno.

Gent Cathalana
tota semmana
ab gran amor
cantem de gana
canso galana
dela Vnio

Segueixen tres figures gravades i, a continuació, el text a dues co-
lumnnes:

Deu ha permes per sa bondat
apasiguar esta Ciutat [...]

Al final:

Laus Deo. / Ab llicencia del Ordinari, estampades en Bar / celona
en la estampa de Ioan Amello / Any. M.DC.VI.

2 ff. Lletra romana.

Descr.: PALAU (1953, VI, núm. 102208); ESCOBEDO (1988: XLVIII).

Ed. facs.: ESCOBEDO (1988: 23-26, núm. VI).

* * *

21.

[*Fris*] / SVMMARI Y RELATIO VER- / DADERA DE LA SANC-
TA VNIO Y GERMANDAT / FIRMADA EN LA NOBLE Y
LEAL CIVTAT DE BARCELONA / y Vegueria streta de aquella
contra los lladres, omicides, assassina- / dors, y altres malfactors, la
pau y quietut publica per- / turbans. Compostay posada en vers de
Iaume / Roig, per lo Pastor Gileno. / [*escut*]

A continuació, el text a tres columnes:

EStant tancat
molt descuydat [...]

Al final:

LAVS DEO. / En Barcelona ab llicencia del Ordinari en casa de Ho-
nofre Anglada / en la llibreteria, Any M.DC.VI.

2 ff. Lletra romana.

Descr.: AGUILÓ (1923, núm. 2595); PALAU (1953, VI, núm. 102207);³³

SIMÓN PALMER (1980, núm. 169); ESCOBEDO (1988: XLIX).

Ed. facs.: ESCOBEDO (1988: 27-30, núm. VII).³⁴

* * *

33. La descripció de Palau prové d'Aguiló.

34. N'hi ha còpia ms. a l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, Sè-
rie A, Materials Aguiló, carpeta A-15, II, núm. 13; veg. MASSOT (1993: 161).

22.

Resposta a vn amich de Vich con- / tantli los effectes que ha causada
la Sancta Vnio de / Barsezona, folgantse dels succehits / en la de Vich.
/ [2 *figures gravades*]

A continuació, el text a tres columnes, en «vers de Jaume Roig»:

NOus puch contar
quant singular [...]

Al final:

Ab Llicencia del Ordinari. / Estampada en Barcelona, en la Estampa
de Sebastia / de Cormellas al Call, Añy. 1606.

2 ff. Llettra romana.

Descr.: AGUILÓ (1923, núm. 2598); PALAU (1964, XVI, núm. 262471);
ESCOBEDO (1988: L).

Ed. facs.: ESCOBEDO (1988: 31-34, núm. VIII).³⁵

* * *

23.

RESPOSTA Y / COPIA DE VNA / CARTA TRAMESA PER VN
CIVTADA / desta Ciutat de Barcelona a vn amich seu, residint en
Valencia / ab la qual li dona auis de la VNIO feta enla dita / Ciutat de
Barcelona lo Any present de / M.DC.VI. / [3 *gravats amb figures*]

A continuació, el text, a tres columnes, en «vers de Jaume Roig»:

MOLt magnifich
y bon amich
no puch dexar
de auisar [...]

35. N'hi ha còpia ms. a l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, Sèrie A, Materials Aguiló, carpeta A-15, II, núm. 14; veg. MASSOT (1993: 161).

Al final:

EN BARCELONA. / *Ab llicencia del Ordinari, Estampada en casa de / Ioan Amello, enla plaça dela Trinitat / Any M.DC.VI.*

2 ff. Lletra romana.

Descr.: AGUILÓ (1923, núm. 2596); PALAU (1964, XVI, núm. 262479);³⁶ ESCOBEDO (1988: L-LI).

Ed. facs.: ESCOBEDO (1988: 35-38, núm. IX).³⁷

* * *

24.³⁸

VERS DE IAVME / Roig en alabança de la / vnió. / Estampat en Barcelona en la estampa de Jaume Cendrat. Año 1606.

El text, a tres columnes, comença:

Si fo dichos
è venturos [...]

Al final:

V. Hieronymus de Vilana, Vicarius gene. & Offi.

2 ff. Lletra romana.

Descr.: AGUILÓ (1923, núm. 2597); WILSON (1959: 92).

* * *

25.

COBLAS DE TRVCAFORT / y Tallaferro, y del bon gouern del Duch de / Alburquerque / *Ab vn Soneto ala fi.*

36. La descripció de Palau prové d'Aguiló.

37. N'hi ha còpia ms. a l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, Sèrie A, Materials Aguiló, carpeta A-15, II, núm. 11; veg. MASSOT (1993: 161).

38. La meua descripció procedeix de Wilson. Veg. ref. Aquest plec no figura a l'inventari de TORRES (1988). N'hi ha còpia ms. a l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, Sèrie A, Materials Aguiló, carpeta A-15, II, núm. 12; veg. MASSOT (1993: 161).

A continuació, el text, a dues columnes:

TRucafort, y Tallaferro,
no teniu bon pensament,
lo hu cadell, y laltro gnerro,
perque no aueu pres desterro
ab tota la vostra gent? [...]

A l'últim full:

A la venida del Duque de Alburquerque al Principado de Cataluña. / SONETO. / El qual fue hecho a los primeros dias que su Excelencia llego en Tortosa.

PAra hombre muy enfermo, y muy llagado
gran Medico ha de auer, gran Cirujano [...]³⁹

Al final:

Imprima tur præced ente Authoris Licentia in Impressione, quam elegerit, & non in alia / L. Epis. Barcin. / EnBarcelona en la Estampa de Gabriel Graells al Call. 1616.

2 ff. Lletra romana.

Descr.: AGUILÓ (1923, núm. 2331); PALAU (1950, III, núm. 55786); BONSOMS (1959: 33; F. Bon. 9090); SIMÓN PALMER (1980: núm. 192); ESCOBEDO (1988: LIII-LIV).

Ed. facs.: ESCOBEDO (1988: 55-58, núm. XIV).⁴⁰

* * *

39. Un plec barceloní del mateix any, en castellà, s'expressa en termes semblants en el títol: *La enfermedad de la insigne Cathalunya y de como su Majestad le ha embiado un Médico famosissimo y tan acertado que en menos de un mes ha dado grandes esperanças de su salud...* (veg. GARCÍA ENTERRÍA, 1973: 323-324).

40. N'hi ha còpia ms. a l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, Sèrie A, Materials Aguiló, carpeta A-15, II, núm. 15; veg. MASSOT (1993: 161).

26.⁴¹

Relacio verdadera de la transformació de Cathalunya y inmemorial justicia de lladres y bandollers per manament del Excellentissim Don Francisco Fernandez de la Cueva Duch de Alburquerque Lloctinent y Capita General en lo Principat de Cathalunya, y Comptats de Rosello, y Cerdanya per la Magestad Real de don Felip Tercer. Compost per Ioan Pelegri natural de Manrresa

El text, a dues columnes, comença:

Io Ioan Pelegri [...]

S.p.i. [Barcelona, Llorens Deu, 1616] 2 ff.

Descr.: SIMÓN PALMER (1980, núm. 201).

Ed.: AMADES (1955: 25-32).

* * *

27.

RELACIO VERDADERA / DEL BON GOVERN / QVE NOSTRE SENYOR ES ESTAT / seruit tinga tota Catalunya, y en particular la Ciu- / tat de Barcelona, ab la benaumenturada, y feliz vinda del Excellentissim señor Don Henrich Ramon Folch de Cardona Duch de Segorbe y Cardona, &c. enuiat per sa Magestat per Virrey, / y Capita General del Principat de / Catalunya, Comptats de Rosello y Cerdanya. / FETA PER MIQVEL MATEV DE HYVANYES. / [escut] / CON LICENCIA EN BARCELONA. / En casa de Sebastia y Iayme Matevat Any M.DC.XXXI.

Al *verso* comença el text a dues columnes:

BAndolers y altre gent
ab lo Virrey nous burleu,
perque es home de justicia
com a la clara ho veureu.

41. La meua descripció procedeix de Simón Palmer. Veg. la referència. SERRA (1996: 18) també l'esmenta, com als nùms. 17 i 18.

Al final:

LAVS DEO / [*culdellàntia*]

2 ff. Llettra romana.

Descr.: AGUILÓ (1923, núm. 2807); PALAU (1954-1955, VIII, núm. 158012);⁴² BONSOMS (1959: 53, F. Bon. 9108); SIMÓN PALMER (1980, núm. 337); ESCOBEDO (1988: LV); MASSOT (1993: 164).

Ed. facs.: ESCOBEDO (1988: 63-66, núm. XVI).⁴³

* * *

28.⁴⁴

RELACIO DE LA PRESA / que Montserrat Camprodon, na- / tural de Taradell, Bisbat de Vich, / ha feta del famos cap de quadrilla, / Iaueme Masferrer, aliàs / Tocason. / *Compost per Rafel Valles.* / [*gravat*] / Ab Llicencia en Barcelona, per / Esteue Liberòs, en lo Carrer de sant Domingo, / Any M.DC.XXXI.

Al verso, comença el text, a dues columnes:

Los caminos discurria
las montañas, y boschs,
los valls, y las malesas,
las aldeas y llochs. [...]

Al final:

LAVS DEO. / [*culdellàntia*]

42. La descripció de Palau prové d'Aguiló.

43. N'hi ha còpia ms. a l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, Sèrie A, Materials Aguiló, carpeta A-15, II, núm. 3 i un altre exemplar imprès a A-15, IX; veg. MASSOT (1993: 160 i 164). L'autor parla de si mateix a la penúltima cobla, f. [2v]: «Lo que las coblas à fetes / és de humor y companyó; / sab del món algunes tretes / y amich de Miquel Redó; / no és home de promenció; / és son nom Miquel Mateu, / y criat de sa Excel·lència / tot, des del cap fins al peu.»

44. N'hi ha un exemplar imprès a l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, Sèrie A, Materials Aguiló, carpeta A-15, VIII, núm. 2, i còpia ms. a A-15, II, núm. 5; a continuació del primer hi ha una camisa interior (núm. 3) amb el títol *Tocason* que conté 5 versions diferents de cançons sobre aquest bandoler, recollides a diversos indrets al segle XIX (docs. núms. 4-9); veg. MASSOT (1993: 160 i 163).

2 ff. Lletre romana.

Descr.: PALAU (1973, XXV, núm. 351001); SIMÓN PALMER (1980, núm. 339); MASSOT (1993: 163).

Ed.: GIBERT (1948 [1989: 67-70]).

* * *

29.⁴⁵

COPLAS DE LA PRE- / sa de Tocason, cap de / quadrilla. / [2 gravats]

El text, a dues columnes, comença:

Cerrallonga y demes lladres
desenganyauuos del mon
escarmentau en las barbes
de mi trist den Tocason. [...]

Al final:

FINIS. / Ab Llicencia del Ordinari. / Estampat en Barcelona, en casa
Sebastia de Cor- / mellas, al Call. Any 1631.

2 ff. Lletre romana.

Descr.: AGUILÓ (1923, núm. 2599); PALAU (1951, IV, núm. 61564),⁴⁶
MASSOT (1993: 163).

Ed.: GIBERT (1948 [1989: 66-67]).

* * *

30.⁴⁷

RELACIO VERDADERA DEL BON / govern, y jurament del Ex-
celentissim señor Don / Henrich Ramon Folch de Cardona, Duch de

45. N'hi ha un exemplar imprès a l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, Sèrie A, Materials Aguiló, carpeta A-15, VIII, núm. 1, i una còpia ms. A-15, II, núm. 4; veg. MASSOT (1993: 160 i 163).

46. La descripció de Palau prové de GALLARDO (1888).

47. Disposo d'una reproducció en fotocòpia de l'exemplar imprès conservat a l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, Sèrie A, Materials Aguiló, carpeta A-15, X, num. 1; veg. MASSOT (1993: 164). Aquest plec no figura a l'inventari de TORRES (1988).

Se- / gorbe, y Cardona &c. de Virrey, Lloctinent, y Ca- / pita General del Principat de Cathalunya, y Com- / ptats del Rossello y Cerdanya, que fonch a / la Seu de Barcelona (ab assistencia dels / Senyors Consellers) als 19. de / Maig 1633. / *Compostes per Ioseph Bach natural de Orista.*

A continuació, el text a tres columnes:

A Deu siau
nom detingau
puix ya sabeu,
y enteneu
la qui yo so. [...]

Al final:

[*fris*] / Ab llicencia dels Superiors: En Barcelona en casa / de Sebastia y Jaume Mathevat. Any 1633.

2 ff. Llettra romana.

Descr.: MASSOT (1993: 164).

* * *

31.⁴⁸

RELACIO CERTA / Y PVNTVAL DE LA BANDOLINA, / morts, robos, hazanyes, y valenties, presa, entrada, sen- / tencia y cas-

48. Disposo d'una reproducció en fotocòpia de l'exemplar imprès conservat a l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, Sèrie A, Materials Aguiló, carpeta A-15, XI, núm. 3; veg. MASSOT (1993: 164). Aquest plec no figura a l'inventari de TORRES (1988). Com que és un imprès important, en faig aquí un esquema breu de l'estructura: lloança del virrei duc de Cardona i avís als bandolers; repàs de malifetes de Serrallonga i el recorregut del bandoler per la geografia catalana; episodi de la captura; sentència i execució; llarga relació, en vers, de bandolers morts als darrers anys: «Un aranzel, / per escarment / de molta gent / perquè axí aprenga, / tota una arenga / y gran filera / de gent tronera / podreu ohir / ací de un tir, / valents y forts / que tots són morts». Al llarg d'aquest treball sortiran altres referències a aquest plec (veg., p.e., les notes als vv. 63-64 i 152-170 del text del plec núm. 11). Veg. la notícia d'un altre possible plec català sobre Serrallonga a la nota 52.

tich del famos y valent bandoler Cap de / quadrilla Ioan Sala y Serrallonga. Essent Virrey de Ca- / talunya lo Excelentissim Duch de Cardona, y / de Sogorb, Any 1634. / *Composta a rima de Jaume Roig.* / Ab Licencia y Priuilegi, En Barcelona per Lorens Déu dauant / lo Palau del Rey. / [*dos gravats: un home i una dama*].

A continuació, el text a quatre columnes:

Estau atents:
ola! valents
y valentons
centurions
y espadatxins [...]

Al final:

Venense a la Llibreria en casa de Ioan Sapera.

2 ff. Lletra romana.

Descr.: MASSOT (1993: 164).

3. COMENTARIS GENERALS A L'INVENTARI

Notícia, doncs, de trenta-un plecs solts poètics de tema bandoler en català en poc més de noranta anys. No és pas poca cosa.⁴⁹ D'un conjunt de quaranta-quatre, en català i castellà (els trenta-set que inventariava Torres més els set catalans que hi hem afegit), trenta-un de catalans són una proporció considerable.⁵⁰ Segurament

49. En sentit estricte, però, els números 1 i 15 no són exclusivament de tema bandoler encara que aquest hi predomina. En el núm. 1 es posa èmfasi en l'activitat repressiva del virrei contra els malfactors a les cobles II-V. Al plec 30 el tema de la repressió dels bandolers apareix cap al final, com un desig més del que s'espera obtenir del virrei.

50. És gairebé un setanta-u per cent. PASCUAL (1985), que ha estudiat «la producción del impresor cuya labor puede considerarse paradigmática en la segunda mitad del siglo XVII», Antoni Lacavalleria, en pren 49 impresos i constata que 13 són en castellà (un 27%) i 36 en català (un 73%). En els plecs de tema bandoler (90 anys a cavall

el públic receptor condicionava, en bona part, la tria lingüística. ROMEU (1972 [1991: 266]) coneixia seixanta-tres plecs poètics catalans del final del XV i del XVI. Segons l'inventari anterior, quinze, com a mínim —gairebé un vint-i-cinc per cent—, responen a una mateixa temàtica.

No pretenc encetar aquí cap estudi que abrasi tot aquest conjunt de material imprès. Seria feina per a un treball de molt més abast que no pas aquest. Sobre el plec solt poètic hi ha estudis prou coneguts (RODRÍGUEZ-MOÑINO, 1970; GARCÍA ENTERRÍA, 1973; MARCO, 1977; INFANTES, 1988; CÁTEDRA, 1986). Les darreres aportacions que conec són els articles de síntesi de GARCÍA ENTERRÍA (1995) i d'ESCOBEDO (1995), d'interès notable, especialment el primer. M'ha estat prou útil la lectura d'alguns capítols dels llibres de García de Enterría i de Joaquim Marco, així com, no cal dir-ho, el breu però important article de ROMEU (1972).

Ningú, que jo sàpiga, no s'ha proposat d'estudiar aquest material en l'àmbit català amb un cert deteniment.⁵¹ A banda de l'estudi d'ALCOBERRO (1984), amb les limitacions que comentaré en el seu lloc, no conec tampoc que ningú s'hagi endinsat en l'àmbit més concret dels plecs relacionats amb bandolers. RUBIÓ (1953 [1985: 58-59 i 224-225]) havia fet esment d'alguns d'aquests plecs en passar revis-

del XVI-XVII), doncs, trobem reproduïda la proporció que troba PASCUAL (1985: 611-612). Tinguem en compte, però, especialment per a mitjan del segle XVII en avall, el que s'ha dit a la nota 6. I, encara, que les xifres que puguem obtenir en aquests moments són completament provisionals. Per poc que s'aprofundeix en el tema del plec solt en sorgeixen noves notícies de desconeguts. Aquest treball n'és un exemple. I això més enllà de la producció «real» que mai no coneixerem del tot per tal com la conservació d'aquest material imprès està sotmesa a moltes vicissituds que li són contràries.

51. MARCO (1977) analitza un important corpus de plecs solts de temàtica catalana però la majoria són en castellà i dels segles XVIII i XIX. En canvi, són catalans, però del segle XIX, els del seu llibre *Poesia popular política del segle XIX* (Barcelona, Edicions 62, 1967). No tinc més notícia del diccionari de plecs solts catalans del XVI que elaborava Susanna Rafart sota la direcció de Pedro M. Cátedra (veg. CÁTEDRA, 1986: 242 n. 3; ROMEU, 1972 [1991: 264 nota]), ni del que per al XVII confeccionava Belén Garí, també dirigida per Cátedra (PASCUAL 1985, 609, n. 10). L'erm bibliogràfic català sobre el plec solt poètic i la manca d'estudis d'un àmbit de difusió literària amb una vitalitat tan extraordinària és molt de lamentar. PASCUAL (1985: 609-610) ja ho assenyalava. Avui, dotze anys després, no hem pas avançat gaire.

ta a la «poesia popular narrativa» del XVI i del XVII. FUSTER (1963) es va centrar en l'aspecte llegendari i, bàsicament, en el tractament literari que hi van donar els autors barrocs castellans i els nostres romàntics. ROMEU (1973) va fer un estudi molt cenyit centrat en un grup de sis plecs poètics que donen notícia d'un sol fet relacionat amb el bandolerisme: la captura d'una bona colla de bandolers al 1573 prop d'Igualada. No oblidem que molts estudis que aborden el bandolerisme des d'una perspectiva estrictament històrica han tractat alguns aspectes d'aquesta difusió impresa i han fet ús d'aquests textos com a font (p.e., REGLÀ, 1969; TORRES, 1988 i 1991). REDONDO (1989) i CIVIL (1989) n'han analitzat algunes facetes per a l'àmbit hispànic.

La profusió considerable d'impresos relatius a un fet tan puntual com el que estudia ROMEU (1973) —per bé que en aquests anys setanta sembla haver-hi una represa en l'ús de la difusió impresa en la lluita contra el bandolerisme— és una mostra de l'enorme vitalitat que degué tenir aquesta mena de literatura. Romeu va recollir notícies de sis plecs (cinc de les quals procedien d'un catàleg d'un llibreter de vell muniquès fet a principi de segle) i va fer-se amb reproduccions de tres d'ells. En la preparació d'aquest treball n'he localitzat encara un setè: el núm. 10. Ben segur que, en relació als fets d'Igualada, n'hi va haver més. En principi, hem de sospitar que el material conservat ens distorsiona l'apreciació de la realitat del plec solt de tema bandoler, que tothom coincideix a creure que gaudia d'una vitalitat més o menys ininterrompuda. Segons això, podríem pensar que una part impossible d'imaginar d'aquest material imprès, però ben segur que ingent, es deu haver perdut irremissiblement.⁵² Així ho

52. A l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, Sèrie A, Materials Aguiló, carpeta A-15, VI, núm. 2, hi ha una transcripció manuscrita feta per Marià Aguiló d'un poema en cobles de tema bandoler, sense títol; a l'inici hi ha una anotació d'Aguiló que diu «16 Febrer de 1598 Vich»; comença: «O nobla ciutat de Vich / be estas posada ab gran combat, / es ne causa la justícia, / quatre o cinch caragirats», seguida de tretze cobles de 8 vv. De l'autor sabem, perquè ho diu ell mateix, que «a Perpinyà n'és soldat». El text esmenta força noms de bandolers, entre altres els del cap de quadrilla, mossèn Bruguer, el «bastard Gual», Pau Rovira, Gelabertó, Armenter, mossèn Domènec, etc. Veg. MASSOT (1993: 162). Segurament es tracta d'una còpia ms. d'un plec imprès al XVI, com tantes altres hi ha en aquesta carpeta. GARCÍA

creu, com Romeu, TORRES (1991: 206). Tanmateix, és possible que, en l'àmbit bandoler, el plec solt tingués un cert moviment com a batzegades, per cicles (veg. més avall). Si això darrer fos cert, el lligam entre la redacció-impressió de plecs de tema bandoler i les autoritats podríem pensar que era més ferm que no sembla i que el recurs a la propaganda dissuasiva, paral·lela a la repressió, es produïa a tongades, segons que les autoritats ho consideressin apropiat o no. O les circumstàncies fossin favorables. L'ofensiva de les autoritats contra

ENTERRÍA (1973: 100) n'esmentava un sobre Serrallonga, del 1634, que no he vist esmentat enlloc més, i que havia de ser en català. La notícia procedeix d'unes *Licencias Reales para la impresión y venta de libros (1519-1705)* (que havia editat Madurell) i García de Enterría la transcriu així: «n° 365, Barcelona, 8 enero 1634: Licencia a Bernardo Arcarons para imprimir su “Relación de los sucesos de Juan Sala y Serrallonga [...] per el feta a rima vulgarment dita de Jaume Roig”». No és el que he descrit amb el núm. 31 per tal com l'impressor és diferent. Veg., encara, la nota al v. 128 del primer dels plecs sobre Janot Poc, on potser s'alludeix a un imprès no localitzat. I, que jo recordi ara, encara s'ha de tenir en compte l'imprès al·ludit als versos que transcriu a la nota 60. Si aquests casos es confirmaven, el nombre de plecs seria, doncs, de trenta-cinc. «Barcelona fue, durante la primera mitad del siglo XVII, el emporio del pliego de cordel; a lo menos si he de juzgar por el azar de mis lecturas, que me han revelado una muchedumbre de piezas desconocidas allí impresas. Sólo de los años 1612-1627 posee la Biblioteca Nacional de Lisboa 57 pliegos sueltos... Constituyen una gaceta animada y un índice pintoresco de la vida popular de Barcelona» afirma Eugenio Asensio («Góngora en pliego de cordel», *Bibliografía Hispánica*, p. 163; cito de PASQUAL, 1985: 607 n. 2). En canvi, es conserva un plec poètic català de 2 ff., del 1549, que en ocasions ha estat relacionat amb els plecs de bandolers (p.e., per José Manuel Bleuca en la seva introducció a *PLIEGOS* (1976) —quan esmenta l'existència de tres plecs catalans sobre bandolers en el facsímil, a més dels d'Antoni Roca i de Pere Giberga (Biberga, en la transcripció de Bleuca)— o Marià Aguiló mateix, quan l'inclou entre tota una sèrie de plecs d'aquesta mena a la camisa II de la carpeta A-15 de la sèrie de materials que li pertanyien a l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, per bé que, és cert, també en la mateixa camisa inclou altres materials que no són estrictament de bandolers com el dels moneders falsos del núm. 1. Tanmateix, pel fet d'inserir-lo el primer potser això en remarca el caràcter a part d'aquest plec, mentre que el que vull esmentar ara és inserit de ple entre altres estrictament de bandolers. Em refereixo a les *Cobles ara nouament fetes sobre la / mort den Malet. Feta en Barcelona als dos de / Juliol. Any Mil e cinc cents quaranta e nou.* s.i. Doncs bé: el tal Malet era una mena d'estafador, que per diners aixevaca testimonis falsos contra gent honrada, acusava dones de bruixeria igualment per diners, etc. Va anar a parar a mans de la Inquisició la qual el va condemnar a la foguera. En conec les descripcions de PALAU (núm. 55764), AGUILÓ [1900] (no apareix a AGUILÓ, 1923 (!)), i n'hi deu haver d'altres. És reproduït per *PLIEGOS* (1976, núm. 48); en parla Bleuca a la p. 33.

el bandolerisme, de vegades, «no descurava un estudiat aparell propagandístic» (TORRES, 1993: 40). Tot comentant aspectes d'aquest treball, Xavier Torres m'aportava un argument que s'ha considerar a favor de la hipòtesi de la producció «a batzegades»: també la repressió estrictament d'ordre públic contra el bandolerisme va produir-se de manera discontinua, condicionada per múltiples factors.⁵³ Amb tot, és segur que molts plec no han estat localitzats encara o no se n'ha conservat cap exemplar.

* * *

D'aquest conjunt de textos hi ha molts aspectes a estudiar que aquí només puc apuntar:

a) És palesa la diferència entre plecs de tipus «noticier» com els del XVI (relació de malifetes, captura, execució...), que potser hauríem de denominar *plecs de bandoler*, i els del XVII, a partir de 1605, on preval l'aspecte dissuasiu de la constitució de les Unions, malgrat que encara n'hi ha que segueixen l'esquema anterior, «monogràfic» sobre un bandoler (com els núms. 25, 28, 29 i 31).

b) Per bé que les pèrdues d'aquest material no permetin assegurar-ho plenament, el conjunt de plecs recollits a l'inventari sembla respondre a «cicles», a un moviment discontinu, com acabo de comentar: un primer en la quarta dècada del XVI (Antoni Roca, etc.); un segon en els anys setanta del mateix segle (entre ells, els tres que edito; observem: deu plecs a la primera meitat del 1573!); un gran tercer cicle molt homogeni a partir de 1606 amb el tema de les Unions;⁵⁴ i un quart, posterior a 1606.⁵⁵ El plec solt del cicle de les Unions, per exemple, mostra unes estructures (de disposició argumental, de llengua, de nivell «literari», mètriques...) molt similars i

53. Veg., a més, TORRES (1991: 159 ss.).

54. Sobre les Unions o concòrdies del XVI, veg. REGLÀ (1969: 141-156), que bàsicament analitza l'època del virrei Hurtado de Mendoza (esp. els anys 1565-1570). Més dades, especialment sobre les Unions del segle XVII, a TORRES (1991: 168-172).

55. Xavier Torres, com Joan Reglà, situa el punt d'inflexió de la repressió del bandolerisme en el virregnat del duc d'Alburquerque (1616-1619), esmenta com «l'ofensiva d'Alburquerque tampoc no descurava un estudiat aparell propagandístic» i alludeix a les cobles sobre Trucafort i Tallaferro (núm. 25) (TORRES, 1993: 40).

repetitives. Sobre aquest conjunt particular de plecs catalans del principi del XVII voldria fer una remarca: GARCÍA ENTERRÍA (1973: 323), en esmentar dos plecs prounionistes en castellà, de 1606 («comentarios populares sobre la «unión»», en diu ella), afirma: «Estos dos pliegos nos describen gráficamente las esperanzas que el pueblo —barcelonés, sobre todo— tenía puesto en esta organización». Potser caldria posar més èmfasi en l'aspecte propagandístic d'aquesta nova represa d'actuacions de les autoritats en la repressió del bandolerisme que no pas en el vessant espontani i popular que hi veu l'estudiosa. També GARCÍA CÁRCEL (1989: 51) en remarca el «marcado tono oficialista».

c) Excepte els nùms. 2, 3, 5, 7, 10 i 26, sense peu d'impremta, tots els que ho fan explícit són estampats a Barcelona (o s'hi venen, com els nùms. 6, 8 i 12, cosa que fa pressuposar que també s'hi van imprimir). Es tractava d'impressors més o menys especialitzats? Notem els préstecs: de gravats,⁵⁶ de versos.⁵⁷

d) En tots els casos som davant d'allò que podríem definir com a poesia política, en un sentit ampli, en tant que textos composts per crear opinió. Més encara el cicle prounionista de 1606 i plecs posteriors.⁵⁸ Som davant d'encàrrecs d'autoritats o de negocis espontanis?

56. Veg. GARCÍA ENTERRÍA (1973: 66); veg. plec 23, *cf.* plec 20 i *cf.* plec 2 (1544!); són idèntiques algunes de les figures humanes de les portades dels plecs nùms. 20 (i 23) i 22, d'impressors diferents.

57. Vers 3 plec 16: *cf.* v. 5 plec 18; v. 2 plec 17: *cf.* v. 6 plec 18; v. 4 plec 17: *cf.* v. refrany plec 18 i vv. refrany plec 27.

58. GARCÍA ENTERRÍA (1973: 323) esmenta encertadament com no es palesa, en els sis plecs de tema bandoler que ha pogut recollir, tots en castellà, entre 1606 i 1635, «encara» cap admiració pel criminal i som davant de «sólo el simple relato gacetillero, objetivo, periodístico, alguna vez animado por la gracia de algún modismo». Més avall (GARCÍA ENTERRÍA, 1973: 325-326), esmenta que «ya se perfilan rasgos positivos y emocionales en las opiniones que se nos dan sobre el bandido» Serrallonga en un plec en castellà publicat a Madrid a l'any següent al de l'execució del bandoler, el 1635. A l'autor «se le escapan, con mucha frecuencia, expresiones de admiración y lástima hacia el bandido ajusticiado». L'apreciació és del tot certa en llegir els versos del plec. Però, de fet, això de «simple relato gacetillero» no seria d'aplicació per a tota la sèrie. En tot cas, no és pot aplicar als prounionistes, tot i que l'autora fa aquesta afirmació en comentar els dos plecs de 1606 esmentats més amunt. Sobre la qüestió de l'admiració d'aquests textos per la figura del bandoler, ALCOBERRO (1984: 575-577) fa una afirmació general que pot induir a una apreciació errònia, especialment per l'èmfasi que posa en l'aspecte contradictori dels plecs: hom exalta certs va-

S'endevinen, a la vista dels diferents cicles, uns propòsits diferents: potser els «noticiers» anaven més lligats a l'expectació del públic (veg. ROMEU, 1973; CIVIL, 1989: 139-140), potencial consumidor, i, per tant, a la rendibilitat de la impressió. Els de les Unions potser els hem de vincular a una campanya paral·lela a la de la formació de les unions, per part de les autoritats, amb l'objectiu de dissuadir les quadrilles tant com d'«injectar una dosi d'optimisme entre els contribuents, els quals hi prendrien forces per a sentir-se més segurs» (FUSTER, 1963 [1977: 239]) i d'exaltar el virrei de torn.⁵⁹ Malgrat que ALCOBERRO (1984: 571) especula sobre l'espontaneïtat d'aquestes composicions prounionistes, potser hauríem de distingir dues menes de lligams institucionals: com el mateix ALCOBERRO (1984: 572-573) assenyala, n'hi ha unes molt directament vinculades a les instàncies virregnals; tanmateix, no crec que els plecs de 1606 siguin menys oficinosos, encara que relacionats amb autoritats més locals, interessades a fer reeixir les Unions. Segurament el lligam amb una autoritat o altra, més estret o més lax, sempre hi devia ser. Sobre aquesta qüestió són contundents, i al meu parer ben orientades, les apreciacions de TORRES (1991: 210-212, esp. 210).

lors encarnats en la figura del bandoler ahora que en bescanta les violències. Però l'èmfasi em sembla excessiu, més encara quan Alcoberro mateix només pot testimoniar aquest fet en dos plecs castellans tardans (un d'ells, l'imprès a Madrid el 1635). Tot amb tot, TORRES (1991: 207) recorda els «planys i les actituds compadides davant la dissort dels bandolers» que s'hi expressen (plecs núm. 3, de 1546 (?), i núm. 26, de 1616 (?)). Remarquem, però, com es tracta d'expressions molt matisades i marcadament contrarestades pel context. Convindria estudiar-ho a fons, i veure si ja s'han confessat i penedit, etc., és a dir, quin és el context concret en què aquestes expressions es donen. El nostre text sobre Montserrat Poc conté expressions equivalents, com tindrem ocasió de veure. La «troballa» del plec català sobre Serrallonga (núm. 31) permet incidir en aquest aspecte. A diferència del plec publicat a Madrid el 1635, el 1634, a Barcelona, no se'n feia cap mena d'elogi: les «valenties» i el «valent» del títol del plec tenen un sentit irònic, pejoratiu, de fatxenderia contraposada a la vil mort que se'n seguí. Encara que, com em diu Xavier Torres, aquests mots no tinguin rerefons irònic, com passa a moltes *jácaras* andaluses i castellanques les quals assimilen *valiente* o *valentones* amb facinerosos de la mateixa manera que al nord d'Itàlia els bandolers eren coneguts com a *bravi* (com reporta Manzoni a *I promessi sposi*: cf. TORRES, 1991: 13); és a dir, potser era una denominació característica dels bandolers, com tantes altres.

59. Per al comentari d'aquest cicle de plecs prounionistes, veg. TORRES (1991: 211-212).

e) Caldria analitzar-ne els aspectes més estrictament literaris i la qualitat poètica intrínseca d'aquest nivell literari;⁶⁰ estudiar-ne les formes mètriques i estròfiques i la seva evolució (i la repercussió, si n'hi ha, dels estrofismes d'encuny foraster);⁶¹ l'aspecte extern (lletra i evo-

60. Sobre la «retòrica vulgar» a què responen aquests textos i l'adequació lingüística entre els mateixos i el públic al qual van destinats, veg. GARCÍA ENTERRÍA (1973: 139-140 i 159 ss., i 1995: 105-106). Rubió i Balaguer deia que eren «de pobre valor literari» (RUBIÓ 1953 [1985, 58]). En aquest sentit, els més desafortunats són els del cicle prounions. Un «Peregrino», en un plec solt en castellà publicat a Barcelona al 1606, denosta la qualitat poètica dels plecs barcelonins prounionistes de l'època. El títol del plec és: *Carta nueva del Peregrino, en la qual reprehende a los Poetas que han compuesto a la Unión, es para gente de buen entendimiento* (B.M. 1450.e.25(28)). Els versos en qüestió són:

La primera que ley
dezia desta manera:
Carta nova de la Union,
de nuevo aora compuesta.
Di fin al raro discurso
del semiagudo poeta,
cuya vena fue sin duda
de las que la luna engendra.
Comencé a leer la otra
y noté mi gran paciencia,
y cuán flemático soy,
pues acabé de leerla.
No os digo qual pudo ser,
pues juro por mi conciencia
que era peor la segunda
mil vezes que la primera.
Quise rematar con todas
y assí tomé la tersera,
y aunque algo mejor estava,
qual Dios se apiade della.
Quedeme de saña lleno
de ver que en cyudad como ésta
consientan en la impressión
poesía tan perversa.
Y que afrenten desta suerte
con colmo de impertinencias
la arte más ingeniossa
que encumbra naturaleza.

El títol del primer plec aquí esmentat no es correspon amb cap dels que figuren a l'inventari.

61. P.e., el romanç, tan profusament usat pels plecs castellans del XVII; veg. GARCÍA ENTERRÍA (1973: 35-36 i 146-149).

lució, format, extensió, gravats, qualitat...);⁶² l'ús de certes formes i estratègies literàries;⁶³ l'estructura temàtica dels textos;⁶⁴ etc.

4. COMENTARIS ALS TEXTOS DELS PLECS POÈTICS EDITATS

Com ha estat dit, d'alguns dels plecs inventariats només coneixem la descripció que se'n fa en els repertoris bibliogràfics; d'altres, dels quals conservem algun exemplar, no han estat editats modernament, ni en reproducció facsímil, que jo sàpiga.⁶⁵ Alguns altres han estat transcrits amb criteris poc filològics (p.e., els que van editar Gibert i Amades). I cap d'ells no ha estat anotat.

4.1. *Els poc*

Els tres plecs poètics que aquí s'editen, els núms. 11, 12 i 14, i dels quals no s'havia publicat altra cosa que els títols i primers versos a

62. Veg. GARCÍA ENTERRÍA (1973: 63-64, i 1995: 104-105).

63. Fent un cop d'ull als facsímils publicats per ESCOBEDO (1988) es destaquen diversos aspectes d'interès: l'ús del gènere epistolar (VIII i ss.), el tema del «so» o del vers de Jaume Roig (i altres en oposició: veg. el núm. 19), l'ús de l'allegoria (VII), la retòrica cultista, la sàtira barroca (jocs de paraules, ironia..., p.e., VIII), la barreja d'elements cultes i populars (p.e., a V, VIII i XXIV). La «gala» de recursos literaris que pretenen mostrar els autors de plecs sol manifestar-se essencialment, segons GARCÍA ENTERRÍA (1973: 161 ss.), en l'inici i final de les composicions. En el cas concret dels plecs sobre bandolerisme, es podria distingir entre les modalitats més narratives (els plecs de bandoler, pròpiament dits, com, p.e., els núms. 11, 13, 14, 31, etc.) i les més discursives (els de les Unions, el 16 i ss.). Sobre tipografia i qüestions literàries en els plecs poètics moderns, veg. INFANTES (1988).

64. P.e., els plecs del XVI semblen respondre, en una anàlisi superficial, a una estructura narrativa que s'ajusta a l'esquema: narració de malifetes + sentència + penediment exemplar. Quant als textos del cicle de les Unions, més discursius, repetitius i amb paral·lelismes evidents, caldria analitzar-ne les possibles concomitàncies amb els textos de les pragmàtiques o capítols de les Unions mateixes: p.e., el Ban de crida i cerca de bandolers dictat per la Generalitat al 1591 (F. Bon. 2376) i els Capítols de la Unió contra bandolers de Vic al 1605 (AHCV lli.10/14), o moltes altres disposicions similars d'aquesta època.

65. Concretament els núms. 5, 8, 9, 11, 14 i 24. Dels núms. 10, 12, 13, 30 i 31, desconeguts dels repertoris bibliogràfics, només en dona notícia MASSOT (1993) i són igualment inèdits modernament.

través dels repertoris bibliogràfics (i encara del 12 ni tan sols això) fora dels versos que transcrivía Peter Burke,⁶⁶ fan referència a dos germans bandolers: els Poc; a Janot Poc, els dos primers, i a Montserrat Poc, el tercer. He pogut reunir poques dades d'aquests dos individus de l'Anoia, capitosts d'una quadrilla de bandolers en la qual figurava un altre germà, Pere, l'activitat dels quals és documentada bàsicament en els anys setanta del segle setzè, segons les dades de què disposem.

REGLÀ (1969) en va donar algunes notícies, tot i que no esmentava quines n'eren les fonts per a aquest cas. Sabem que l'onze d'abril de 1570 «en lo camí real que va de la vila de Piera al lloch de Vallbona», els germans Joan (Janot), Pere i Montserrat Poc van matar el comissari reial Pere Mateu, malgrat que anava ben escortat.⁶⁷ La crònica dels fets diu que l'atac va tenir lloc «ab crits de “Muyren, muyren, los traïdors”». REGLÀ (1969: 137) hi va veure una actitud de caire polític que ha estat matisada i situada en un context menys reivindicatiu per TORRES (1991: 149). Sabem també que a continuació els Poc van anar a refugiar-se cap a Vilafranca del Penedès per tenir cura dels ferits: «y els barbers de aqueixa vila los tenen en cura». El virrei va dictar disposicions per tal d'establir un servei d'espionatge que controlés els moviments dels barbers de la vila, localitzar-ne les cases i «detenir per sorpresa els bandolers» (REGLÀ, 1969: 137).⁶⁸ La mobilitat de la quadrilla dels Poc ha estat remarcada per TORRES (1991: 138), el qual, després de Vilafranca, els localitza a les valls andorranes.

Sobre Montserrat Poc disposem d'algunes dades més. GIBERT (1948 [1989: 36]) deia que apareix esmentat —no diu on— com a *bandoler famós* al 1576 i afirmava que «sols se sap que se li complí sentència a Barcelona el dia 2 d'octubre», però no en diu l'any. TORRES (1991: 142) el situa com un dels casos notables de longevitat entre els capitosts bandolers: tenim documentada la seva activitat

66. Veg. la nota als vv. 63-64 del plec 11 sobre Janot Poc.

67 Sobre la violència de les quadrilles contra les autoritats, tant reials com locals, membres de les unions i sometents, i representants de la jurisdicció senyorial, veg. TORRES (1991: 148-150).

68. Sobre les fautories i solidaritats diverses, veg. TORRES (1991: 119-128).

entre 1570 i 1578, encara que amb inflexions i matisos, tal com veurem més endavant. El mateix historiador esmenta que «nou membres de la quadrilla de Montserrat Poch foren capturats, el 1571, pel governador del comtat de Foix» (TORRES, 1993: 151). El major nombre de dades sobre Montserrat Poc prové de la veu «Poc, Montserrat» del *Diccionari d'Història de Catalunya*, signada per X[avier] T[orres] S[ans], que incorpora dades sobre els germans. La transcripció sencera:

Poc, Montserrat, bandoler (Vallbona d'Anoia, s. XVI-Barcelona 1578). Ell i els seus germans Pere i Joan constituïren els capitosts d'una quadrilla força activa durant la dècada de 1570 tant per terres de l'Anoia i el Penedès com pel comtat de Foix, Andorra o la vegueria de Lleida. Joan fou capturat el 1573 a Castellfollit del Boix; Montserrat fou executat a Barcelona el 1578, quan passava de la cinquantena d'anys.⁶⁹

Tant Reglà com Torres desconeixien aleshores el contingut dels plecs editats en el treball present. I els textos d'aquests plecs ens proporcionen algunes altres dades més sobre la peripècia biogràfica dels nostres bandolers en els darrers temps abans de ser ajusticiats.⁷⁰

4.2. *Janot poc: de ministril a bandoler despietat i renitent*

El plec primer sobre Janot Poc, el núm. 11, ens fa saber que havia estat «jutglar» (v. 117), és a dir ministril,⁷¹ i que la justícia l'havia en-

69. MESTRE (1992: 833).

70. No és ara la meua feina (i dubto que, ara per ara, la pugui dur a terme ningú) analitzar el grau de veracitat dels relats que recullen aquests textos sobre les peripècies vitals dels bandolers que els protagonitzen. No disposem de prou dades documentals de cadascun dels personatges que hi surten descrits. Sí disposem, però, d'algunes indicacions fragmentàries. P.e., Reglà va poder collacionar les dades que apareixien als plecs sobre Miquel Morell i el bord Clua, ambdós de 1613, i va concloure que les dades eren exactes (treu aquesta dada de GARCÍA ENTERRÍA, 1973: 323).

71. Sobre aquesta figura i la seva denominació, veg. BONASTRE *et al.* (1994: 40). Veg. els vv. 125-126.

xampat prop d'Igualada.⁷² Més que no pas enxampat, s'hi va lliurar en veure que les coses anaven de mal borràs.⁷³ Mitjançant una retrospectiva sobtada, el relat ens informa que en el passat havia estat a Menorca (v. 101). A les Illes, hi havia un seu germà que devia tenir un passat semblant al seu, però que ara ja era «exit del mal», segons el v. 93, referència que hem d'interpretar com que ja no era fugitiu de la justícia. Aquest seu germà, a la vista del text del plec 14, no pot ser altre que Montserrat, que, pel que diu el text (vv. 105-106 i 109-111), sembla que havia obtingut la remissió dels delictes a canvi del bandeig a illa, en el moment de la composició d'aquests versos, al 1573. Situació merament provisional, en tot cas, perquè després tornaria a l'activitat delictiva, matèria del text del tercer plec. Però Janot no en va seguir l'exemple, transitori, de Montserrat (v. 112).

Els dos aspectes de l'activitat bandolera de Janot Poc que més emfasitza el nostre text són l'interclassisme dels seus objectius (vv. 7, 16 i 63-64)⁷⁴ i la crueltat extrema amb què tractava les víctimes. Gairebé gosaria dir que el text ens proposa un Janot Poc «especialitzat» en robar pobres (veg. esp. 63-64). L'esment dels fets delictius passa a un segon terme enfront dels nombrosos esments de la violència extrema que practicava,⁷⁵ la crueltat amb què es conduïa amb les víctimes, físi-

72. Exactament a Castellfollit del Boix com hem llegit ara fa un moment. Desconec fins a quin punt aquesta captura va tenir res a veure amb els fets del cicle de plecs que va donar a conèixer ROMEU (1973). En tot cas, el seu nom no consta en les llistes de bandolers capturats que hi ha al final dels plecs n.ºs. 4 i 7 de l'inventari (veg. també ROMEU, 1973 [1991: 285-286 i 296]); ni en el nostre text es fa cap mena d'allusió a un èxit de la repressió com aquell, abundós en captures i bandolers morts.

73. Un lliurament «voluntari», que en el text revesteix trets de traïció a la quadri-lla que ell comanava: veg. els vv. 69-92.

74. L'activitat indiscriminada («robar / tant lo xich com al major [...] y a tota gent robaven») és al·ludida també en els plecs sobre els bandolers Trucafort i Tallafarro i en el de Tocason (veg. TORRES, 1991: 208).

75. Cf. vv. 15, 40-42, 45-52, 53-58, 133-138... Veg. TORRES (1991: 144-145) i, sobre la violència contra les autoritats, més amunt, la nota 67. També REDONDO (1989: 134-135) esmenta nombrosos casos de violència desaforada i d'acarnissament amb les víctimes que exposen els plecs d'aquesta mena. Aquest extrem està en desacord amb ALCOBERRO (1984: 577): «Tampoc no són massa cruels [els bandolers de plec solt], i els assassinats acostumen a ser en combat o en «justa venjança». Molts testimonis contradirien aquesta apreciació. En el nostre text això és evident. En el mateix lloc, Alcoberro, després d'esmentar algunes reivindicacions positives del bandoler que apareixen en els plecs solts (crec que els exemples són de cançons de bandolers del XVIII i XIX), es-

ca i sexual, que assoleix el punt culminant a la cobla VII, amb la figura del porter, missatger de l'autoritat, una descripció que fa escruixir. Janot Poc frueix amb la violència gratuïta, n'experimenta delectança (vv. 49-50 i també 129-130).⁷⁶ Aquesta era la figura que difonien els plecs.

Pel text del plec sabem, finalment, que va ser pres, sentenciat i executat al 1573 a Barcelona.⁷⁷ No es fa esment de cap actitud positiva, ni tan sols de penediment de cap mena per part del bandoler, qüestió, fins a cert punt, sorprenent.

El segon plec és una composició sense gaire interès, si més no quant a l'aportació de dades sobre la vida i activitats de Janot. Adopta la forma, no gens inusual (veg. els plecs 8 i 9, també de 1573), d'una declaració testamentària oral, com si la fes el bandoler davant de notari (veg. els vv. 11 i 81). Fora d'uns quants noms de bandolers relacionats amb el protagonista, no hi ha cap dada concreta sobre aquest. Les estrofes més interessants són potser les VI-XI, quan «testa» sobre els seus «companyons» de quadrilla i n'esmenta dos: Gaspar Gallart i Guillem Favara. Tal i com en parla al plec fa la impressió que ambdós, amb d'altres segurament, han estat capturats conjuntament amb el seu capitost, el qual demana per a ells una fi exemplar com la seva. A les estrofes X-XI esmenta un altre nom de bandoler, Escuder, com si aquest encara no hagués estat capturat. Més que no pas d'un companyó, com els altres dos, sembla referir-s'hi, amb intenció amenaçadora, com a un capitost, «afamat» a més, la qual cosa ens porta a

menta com «els bandolers, si més no en els bons temps, són força generosos»; afegeix, però, que «aquest aspecte no queda registrat a les cobles». O bé no eren tan generosos (i les cobles els feien, doncs, justícia) o si ho eren de debó, el silenci de les cobles palesa que aquestes tendeixen a enfosquir les tintes, al retrat negatiu.

76. Malgrat que ALCOBERRO (1988: 575) parla d'absència de «tremendisme» en els plecs del XVII, tret que apareix i s'accentua als segles següents, segons el mateix autor, el plec de Janot Poc, del XVI, en mostra no pas pocs exemples. Al cap i a la fi, la temàtica tremedista i de sucesos horrorosos és a la base de la difusió i demanda d'aquesta literatura. I la trobem present en els plecs més «biogràfics» (com dos dels que aquí s'editen), més noticiers, de tema bandoler, del XVI. De fet, gairebé podríem parlar del tema del bandolerisme en els plecs com d'una mena de subgènere d'aquests plecs noticiers de sucesos horribles, de casos frapants: veg. REDONDO (1989: 124 i 134-135) i també GARCÍA ENTERRÍA (1973: 191-197).

77. Per tal com als vv. 48 ss. del segon plec s'esmenta un tal Escuder com encara no enxampat, sens dubte Joan Escuder, bandoler mort al 29 de maig del mateix any, l'execució de Janot Poc ha de ser anterior a aquesta data.

pensar en el ripollenc Joan Escuder, que aleshores devia ser perseguit amb especial afany. Justament, el plec 13 és dedicat al relat de la preparació de la captura d'Escuder per Jeroni de Pinós i la mort del bandoler, que va tenir lloc al final de maig del mateix any. Res no sabem de la relació del capitost Escuder, «el Luterà», amb la quadrilla dels germans Poc.⁷⁸ A l'estrofa IX alludia a bandolers de la vall de Querol que, com Janot Poc, vindran també a la força, «si algun bé» volen (!).

El «Janot Poc» que ens «mostra» aquest segon plec no té res a veure amb el retrat que en feia el primer. Això és així perquè la intencionalitat de l'autor d'aquest segon plec no té res a veure amb la de l'autor de l'altre. De fet no en fa cap retrat, sinó un seguit de reconvençions generals als bandolers, de penediments personals i de fórmules moralitzants abstractes, amb una pregària final per la seva ànima. Fins podem afirmar que aquest plec és completament oposat a l'anterior, si més no quant al capteniment del bandoler. Allà no es feia la més remota al·lusió a cap penediment; en canvi, el text d'aquest plec és un discurs de penediment i de súplica de caritat cristiana des del primer vers fins al final. Curiosa contradicció! Aquest fet fa que hàgim de prendre força cauteles a l'hora d'atribuir veracitat als relats que exposen els plecs (veg., però, la nota 70).

M'ha semblat remarcable el fet que «Janot Poc» situï el «fonament» de l'activitat bandolera en «l'antich Toni Roca», actiu a la primera meitat del XVI i «protagonista» dels plecs 2 i 3. Aquesta afirmació, en un plec poètic, permet fer una reflexió important. Per bé que el bandolerisme cincentista no neix de cop i volta i té els seus antecedents medievals, arrelats en la «conflictitat característica de la societat feudal» (veg. TORRES, 1991: 33-37), sembla que assistim a una fase d'eclosió sota el regnat de Carles V. Aleshores apareixen «adalats» amb noms i cognoms, com Antoni Roca, que acaben capitalitzant, als ulls de la gent, el fenomen. No conec pas cap estudi en aquest sentit, però em fa l'efecte que la impremta, més concretament els plecs poètics —com ara els núms. 2 i 3— potser van jugar un paper crucial en el pas del bandolerisme més o menys endèmic i anònim —per a les oï-

78. Sobre aquest bandoler ripollenc, veg. l'entrada corresponent a MESTRE (1992: 403), redactada per Xavier Torres i Sans.

des remotes—, a un altre on, per la difusió propagandística d'aquests fulls solts i l'amplificació oral subsegüent, se'n fixaven uns noms que feien un recorregut geogràfic enormement més extens que no havia fet fins aleshores cap bandoler «local». El fenomen no resultava magnificat però segurament sí que esdevenia «mitificat», en un sentit molt ampli, segons el qual el fenomen bandoler es polaritzava, en amplis territoris geogràfics (particularment a les ciutats, on el públic lector prenia una proporció relativa major), al voltant d'uns pocs noms. Antoni Roca no era, per descomptat, el *primer* bandoler, però la impremta, el plec solt, li havia atorgat aquell paper destacat respecte dels seus predecessors i n'havia fixat la figura en la memòria del poble.⁷⁹

4.3. *Montserrat Poc: el penediment exemplar*

El tercer plec, sobre Montserrat Poc, ens forneix dades noves d'aquest capitost. La narració pròpiament dita comença al v. 29 i ja el trobem que arriba a Mallorca. Recordem el que hem llegit de Janot en relació a Montserrat a les Illes. Reglà esmenta uns fets ocorreguts el 15 de juny de 1570 que crec que hem de relacionar amb aquest episodi i que deuen estar connectats amb la captura, esmentada més amunt, efectuada a Vilafranca del Penedès. L'aleshores virrei, Hurtado de Mendoza, va concedir guiatge, entre altres, als bandolers de la quadrilla de Montserrat Poc, els quals «havien de pendre bandeix del principat de Catalunya i comtats del Rosselló i Cerdanya per servir a Sa Magestat per temps o spay de quatre anys» i, mentre que els de la quadrilla d'un tal Molfar accedien a traslladar-se a terres italianes al servei del rei, el noble Onofre d'Alentorn negociava els acords amb els Poc (REGLÀ, 1969: 160-161).⁸⁰ No sabem el final d'aquestes negociacions. Tampoc no sabem si a l'episodi d'Igualada que narra el primer text hi havia també la quadrilla sencera que comandava Montserrat, i entre ells Janot, i fruit d'un lliurament generalitzat a les autoritats que els perseguien es va procedir a les negociacions sobre les remissions. És

79. Sobre Antoni Roca, veg. l'entrada corresponent a MESTRE (1992: 926), redactada també per Xavier Torres i Sans.

80. Sobre guiatges i remissions de bandolers, veg. també TORRES (1991: 175).

possible que el destí final d'ambdós, junts o per separat, fos el desterrament a les Balears.⁸¹

Potser allà, a les Illes, després d'un període d'inactivitat —com sembla despendre's del text del primer plec—, va reprendre les malifetes.⁸² Per la manera com exposen l'arribada a Deià els vv. 29-52, però, malgrat que no especifiquen res de com, ni des d'on, ni per què, hem de pensar, més que no pas en un desterrament d'acord amb les autoritats, en una fugida del Principat i recerca de refugi a les Illes,⁸³ on és novament identificat. La narració es demora en explicar l'enginy que va usar per poder fugir de la persecució a la casa d'un tal Onofre Penya (vv. 45-96). Aquest sembla ser un fautor del bandoler; en tot cas no és pas ell qui el delata: veg. vv. 47-48. I es va embarcar de nou, de retorn al Principat. En explicar el recorregut que va fer pel Maresme fins arribar a Horta, el text remarca que era un desconegut (vv. 104, 144). Sembla que no havia tingut gaire activitat per aquell sector. Les autoritats, a Horta, decidiran capturar-lo «a la ventura», és a dir, a l'atzar (vv. 145-147), sense estar segurs que es tracti d'un bandoler. Potser per l'aspecte? (Tanmateix, el text, al meu parer, incorre en una contradicció: encara no en saben el nom (cf. vv. 159-160) i el virrei s'alegra de tenir «tan

81. Xavier Torres, en comentar-li aquesta possibilitat, em va esmentar que, efectivament, de vegades els bandolers eren desterrats a les Illes com a pena, sobretot quan es tractava de menors. Amb tot, veg. el comentari que segueix. Sobre el bandolerisme a la Mallorca del Sis-cents, veg. el documentat treball de SERRA (1994).

82. En aquest context del bandolerisme illenc ve molt a tomb recordar un dels personatges que apareix a l'obra de teatre anònima *La representació de la Mort*; el del Bandoler, naturalment. Es tracta dels vv. 661-745 de l'obreta. Recordem com es tracta d'un bandoler que duu al damunt un arsenal considerable (veg. la nota als vv. 87-91 del primer plec sobre Janot Poc editat més avall), és fatxenda i jactanció, com brava-teja amb la Mort i com fins i tot arremet contra ella al final (es pot consultar en les edicions de ROMEU (1957-1958) i, amb grafia modernitzada, de MASSOT ed. (1983)). Inútilment, no cal dir-ho. Recordem, de passada, com aquesta obreta ha estat descartada com a obra de Francesc d'Olesa, atribució reivindicada abans d'aparèixer ROSSICH (1991) (veg. esp. pp. 287-295), situada en un període de redacció dins la segona meitat del segle XVI a Mallorca, qui sap si mentre campaven per allà els Poc, i amb possibilitats que l'autor fos el mateix que el de la *Nova art de trobar*, segons que ha apuntat Albert Rossich en l'article esmentat.

83. El plec núm. 25, sobre Trucafort i Tallafarro, tot i ser de 1616, refereix fugides de bandolers a les Illes: durant el virregnat del duc d'Albuquerque la repressió ha estat tan eficaç que: «May hi ha agut tants bandolers / y may tants caps de quadrillas, / y han preterit dins un mes, / de las sis parts, sinch o més, / fugint-ne alguns a las Illas».

gran adalat / que feya més mal que'l foch»: vv. 153-154). Allà es refugia a cal batlle d'Horta, extrem que ens ha de fer pensar que el coneixia d'abans (un altre fautor?). I allà mateix va ser capturat. Aquest aspecte del bandoler fugitiu, isolat, desemparat i malalt és prou interessant.⁸⁴ En el moment de la captura encara no havia estat identificat (v. 144): devia haver estat delatat com a bandoler, simplement. Aquestes dades fan pensar que potser no era tan famós com diuen algunes notícies del temps o bé que no era conegut prop de Barcelona. Les autoritats van haver de demanar-li el nom; tot seguit que el van saber li van encolorir totes les malifetes que eren atribuïdes a la seva quadrilla.

El text ens mostra una figura de bandoler molt distinta del Janot del primer plec. És cert que ben aviat es posa èmfasi en la seva capacitat mortífera (vv. 7-12), però no és menys cert que alguns fragments posen en evidència l'enginy del bandoler (l'esmentat episodi de la fugida de la casa assetjada, a Deià). També hem de considerar visions positives, ni que sigui lleument positives, als vv. 179 ss. i 209-212. El bandoler es penedeix (a diferència del Janot Poc del plec primer), confessa i fins reclama el càstig que li correspon per la seva mala vida (vv. 165-172).⁸⁵ Més encara: sosté que tals turments són poca cosa al costat dels seus innumbrables pecats. L'esment del capteniment serè, en ser-li llegida la sentència, ni que sigui fingit, és important (vv. 181-188). Sobretot pel contrast amb el text del primer plec dedicat al germà. Finalment, s'hi expressen sentiments de compassió pel bandoler, en ser-li amputada la primera mà (vv. 209-212). I de compassió generalitzada: els espectadors ploren davant la dissort i el dolor de Montserrat Poc!

Sovintegen les al·lusions a l'espionatge i la delació, gairebé mos-

84. Veg., per al cas de Serrallonga, tot i que molts anys després, TORRES (1991: 186). També el cas de Trucafort és prou llastimós, segons que em comenta Xavier Torres.

85. REDONDO (1989: 136-137) analitza aquesta «mise en place d'un rituel qui se répète constamment», tot i que la seva interpretació potser peca, a la meua manera de veure, d'abstracció antropològica, per dir-ho d'alguna manera. És cert que som davant d'un esquema repetit en nombroses ocasions, carregat d'exemplaritat, molt més que no pas el cas de Janot Poc, sense confessió ni penediment (a la qual cosa potser podia contribuir, si donem fe a la veracitat d'aquests textos, el fet que no havia estat encara turmentat quan es va compondre el text; veg. més avall). En aquest cas, l'estructura del text sobre Montserrat Poc és més tradicional, s'adiu més estretament que l'anterior a l'esquema de composició «delitos, conversión y muerte» (CIVIL, 1989: 140). Veg. el que s'ha dit més amunt, nota 64.

trada com una activitat ciutadana corrent, que remarquen l'isolament del bandoler (vv. 35, 47-51, 120-121, 137-140).⁸⁶ Va ser sentenciat i executat a Barcelona. Notem, de passada, com la violència «institucional», ritual i exemplar, és brutal, esglaiadora, i, al capdavant, no difereix gaire de l'atribuïda al germà Janot. El plec no duu data (Aguiló el feia de 1573), però les dades de què disposa Xavier Torres diuen que la captura i execució de Montserrat Poc va ser a l'any 1578.

4.4. Aspectes formals

4.4.1. Primer plec

El text comença amb una endreça de quatre versos heptasíl·labs de dues rimes encadenades, els dos versos darrers de la qual constitueixen els versos refrany que es repetiran al final de cadascuna de les cobles següents.⁸⁷ Segueixen vint-i-dues cobles de vuit versos heptasíl·labs⁸⁸ que rimen *ababcdcd*,⁸⁹ és a dir, una mudança constituïda per una quarteta de rimes encadenades i quatre versos de volta: els dos primers que duen les rimes del refrany i els dos versos refrany, sempre idèntics:

86. Per a d'altres exemples amb la funció d'estendre el descoratjament, veg. TORRES (1991: 210-211).

87. Aquesta endreça dona l'esquema de rima dels versos de volta de cada cobla. El versaire s'ha esforçat, encara que només hagi reeixit relativament, en cercar rimes en *-oc* (a cada cobla el v. 5 ha de rimar amb *Poch*, al 7): *badoch* (vv. 1, 105), *foch* (25, 161), *poch* (49, 177), *roch* (41), *estoch* (81), *coch* (113), *tanpoch* (128), tot i que predominen, de molt, els mots *lloch* (9, 73, 89, 97, 153, 168) i *joch* (17, 33, 57, 65, 121, 137, 144, 174).

88. Només he sabut detectar dues errades en el còmput sil·làbic, totes dues en la mateixa cobla: els vv. 78 i 80, amb vuit síl·labes cadascun.

89. La darrera cobla, però, mostra un canvi: *ababbcbc*. La majoria són versos aguts o masculins (els quatre finals de cada cobla, obligatòriament, forçats per la rima de l'endreça). Un parell d'anotacions sobre la rima: només he sabut detectar una rima visual, que no compleix els requisits fonètics elementals (vv. 158 i 160, on es fan rimar [*es*] i [*'és*]); d'altra banda, el mot tornat sembla ser una constant en aquesta literatura en vers; tanmateix, comparat amb el text sobre Montserrat Poc, el de Janot és relativament primmirat: el major nombre de casos es dona en les rimes en *-oc*, amb els mots *lloch* i *joch*. En aquest aspecte, i en molts altres, la incúria del rimador del text sobre el seu germà és, de bon tros, molt superior, com veurem. Destaco, però, la repetició d'algunes fórmules i expressions: *fer tal joch*, amb petites variants (vv. 17, 33, 65, 121, 137...) o *sens detenir* (vv. 82, 138, 170...).

«Pus per axò, Janot Poch, / tu y ta gent, has de morir». En resum, una estructura formal que prové de la dansa provençal i que és molt utilitzada per la poesia popularitzant del XVI, per exemple per Pere Serafí (és idèntica a la de la cançó basada en la frase proverbial *Mal haja qui en dones fia*, estudiada per Romeu, tot i que en Serafí s'alternen versos masculins i femenins). No duu tornada.

En l'estructura del desenvolupament temàtic podem distingir diverses parts clarament diferenciades. Les dues primeres cobles contenen un nucli introductor, molt semblant al d'altres textos del gènere, on s'assenyala l'aspecte exemplar de la narració que vindrà a continuació: en el nostre cas, estableix l'equivalència bandoler=carn de forca, la qual es rebla en els dos versos refrany de cada cobla.⁹⁰ Les cobles III-IX contenen un primer fragment narratiu on s'exposen algunes actituds generals (excepte el cas concret exposat a la cobla VII) de la carrera delictiva atribuïda a Janot Poc. Als vv. 29-76 (encavalcant-se al segon fragment narratiu) el narrador s'adreça al bandoler en segona persona. Un segon cos narratiu, més breu (cobles X-XII), es concentra a explicar-nos un fet concret i proper ja a la fi: la captura, prop d'Igualada. Un cop capturat el bandoler en el relat, s'inicia el quart apartat del text, el més llarg (cobles XIII-XXII). Conté, novament en segona persona, un adreç a Janot Poc, ara en relació a l'episodi de les Illes i al «germà exemplar», a mode d'analepsi o *flash-back*, on se'l recrimina per no haver-se reformat.⁹¹ Alguns versos retornen ocasionalment a la modalitat d'exposició inconcreta de malifetes (p.e., vv. 120-122, 127-140). Amb la cobla XIX a mode de transició, es precipita la narració de l'execució de la sentència, on es reprèn la tercera persona narrativa, amb l'exposició cronològica de l'aplicació dels diferents turments.⁹² Notem

90. Aquesta forma d'introducció, on es remarca l'exemplaritat, és la més generalitzada entre els plecs poètics «biogràfics» de bandolers (que hauríem d'anomenar *plecs de bandoler*), en català, a diferència de l'estructura més emparentada amb el sermó que detecta REDONDO (1989: 126 i nota 13) entre els castellans.

91. Notem algunes formes d'interpel·lació retoricopatètiques al bandoler de certa eficàcia literària: vv. 93-94 i 118-122.

92. Notem que hi manca el penjament (que teòricament s'havia d'esdevenir entre els fets esmentats als vv. 168-169), justament el punt de la sentència més emfasitzat al llarg de la composició. Xavier Torres em comunica que es tracta d'un «oblit» massa repetit. Potser amb els turments «previs» ja eren més morts que vius i els esquarteraven sense més?

que la redacció diu basar-se en la lletra del procés (143, 149-151, 158, 166) i parla de l'aplicació dels turments en futur (v. 162).⁹³ És a dir, sembla que va ser redactat en el lapse de temps que va de la redacció de la sentència a la seva execució, tot aprofitant l'expectació aixecada al voltant d'aquella circumstància imminent. No sé quants dies devien passar entre l'empresonament i processament i l'execució, però normalment aquesta darrera es duia a terme prou ràpidament un cop llegida la sentència. Tot fa pensar que la composició era un afer ràpid. Com diu CIVIL (1989: 139), i en dóna un testimoni documental ben eloqüent, de 1644, «ces relations en vers étaient le plus souvent écrites et diffusées au lendemain même des exécutions». En el nostre cas, si donem crèdit al narrador, fins i tot abans de l'execució. Sembla, doncs, que va ser en l'interval entre la sentència i l'execució, per tal com s'expressa el narrador, que es va compondre i imprimir el nostre text. Si fos així, aquesta «estratègia editorial» assegurava una demanda molt més gran per part d'un públic que potser sortia de casa camí de contemplar l'espectacular execució pública de la sentència. No conec cap altre plec imprès de temàtica afí on es presenti una circumstància d'aquesta mena. Finalment, la darrera cobla, aïllada de la narració, tanca la composició amb la intenció disuasiva habitual.

4.4.2. Segon plec

Ja he esmentat que el text adoptava la forma d'una declaració testamentària oral, en primera persona, del bandoler a un notari (fora d'una intromissió de tres versos del rimaire: 23-25). L'estructura del text és menys marcada que en el cas anterior, però s'hi poden distingir diverses parts. Comença per dues estrofes introductòries, la primera adreçada al «món fals, enganyador» mentre que a la segona declara la voluntat de fer testament i nomena hereu el botxí. A partir de

93. Això no vol dir necessàriament que el text del plec sigui una «lectura» de la sentència real: per tal com els turments i execucions eren molt similars, podem pensar que l'autor va fer esment del «ritual» més habitual.

l'estrofa III, i fins al final, adopta la forma d'un testament que Janot Poc «dicta» en primera persona. Es tracta d'un discurs genèric aplicable a qualsevol bandoler on Janot es penedeix de la seva mala vida. A les estrofes V-XI, «dicta» sobre la sort del seu cos i els dels seus «companyons», d'entre els quals esmenta un parell. En diverses ocasions al llarg del text, Janot Poc fa gala de l'exemplaritat de la seva fi amb la voluntat explícita de dissuadir altres bandolers (estrofes I-III, XII-XV).⁹⁴ Al llarg d'aquesta part inicial i central del text, s'adreça als bandolers, en general o a algun en particular, per fer-los saber que, cas de persistir, no escaparan al botxí i es condemnaran eternament. O bé els aconsella que abandonin l'activitat delictiva, i fins que el millor que els pot passar és deixar-se portar voluntàriament fins a la forca (com diu als bandolers de la vall de Querol o a l'Escuder). Acaba amb un llarg encomanament per a la salvació de la seva ànima (XVI-XXI), amb una oració final (XXII-XXIV). Tot plegat és exposat en vint-i-quatre quintetes heptasil·làbiques⁹⁵ que rimen abab,⁹⁶ la major part de les quals comencen per un *item*, com en un testament.

4.4.3. Tercer plec

El desenvolupament del relat sobre Montserrat Poc mostra, com en el primer plec, una estructura en diversos fragments narratius. La primera cobla, com en el cas del plec 11, té una funció introductòria i descoratjadora a través de l'exemple de l'execució de Montserrat Poc. Les cobles II-IV ofereixen reflexions generals sobre l'activitat del

94. Fins lloa les actuacions del sometent: vv. 19-20 i 35.

95. El còmput sil·làbic és força més irregular que en el cas anterior: són hipermètrics els vv. 4, 28, 106, 108 i 119.

96. En dues ocasions la rima és assonant (vv. 22 i 25, i 117 i 120), mentre que en altres dues la rima és visual (estrofes XXII i XXIV, on no té en compte el timbre diferent de la vocal *o*). Predomina la rima masculina. Com en el plec anterior, sovinteja la repetició de mots idèntics en posició de rima, de vegades en llocs molt propers en el text, tot i tractar-se de rimes molt fàcils: *sometent* (19 i 35), *gent* (9, 43 i 69), *testament* (6, 52 i 66), *notari* (11 i 81), *morir* (98 i 104), *Senyor* (95, 106 i 116), *cor* (o *chor*) (108 i 119), etc., o *iuncturae* com *ànima pecadora* (97 i 107).

bandoler. Ben aviat, però, passem a una narració (cobles V-XIX), gairebé dia a dia, dels darrers episodis abans de la captura: l'estada a les Illes (i l'episodi en què eludeix la persecució i setge: vv. 53-92) i el vagareig pel Maresme en direcció a Barcelona (vv. 97-148). El relat es demora especialment en els instants del setge, a Deià, i de la captura, a Horta. Les cobles XX-XXIX (fins al v. 224) narren l'empresonament, procés i execució de la sentència. El relat de l'ajusticiament és molt més detallat i morós que en el plec primer (recordem que allà no era una narració estricta sinó una «lectura» de la sentència, anterior als fets).⁹⁷ Els vv. 225-240 contenen la cloenda i crida general als bandolers a la vista de l'exemple de la fi de Montserrat Poc, amb una cobla laudatòria del virrei (aleshores Fernando Álvarez de Toledo, prior de Castella de l'Orde de Sant Joan) i de les autoritats virregnals.

L'estructura mètrica i estròfica és similar a la del text del primer plec. Tanmateix, en l'aspecte formal, com en d'altres, aquest text palesa una incúria notable, a diferència dels que hem vist abans.⁹⁸ S'inicia amb una endreça de quatre versos heptasíl·labs de rima encadenada, però que no dona la rima als versos de volta de cada cobla. El cos del poema està constituït per vint-i-nou cobles de vuit versos heptasíl·labs⁹⁹ cadascuna de les quals rima ababbcbc.¹⁰⁰ El darrer

97. Veg., més amunt, la nota 85. CIVIL (1989: 146-151) analitza també els relats d'execucions de bandolers que ens forneixen els plecs poètics i en detalla els aspectes simbòlics, de sacrifici i penitència alhora.

98. Malgrat tot, hem de tenir sempre ben present que entre les expectatives del públic receptor d'aquests textos, en la seva gran majoria, no hi havia la de l'exigència mètrica i/o retòrica. Ben al contrari, la «retòrica» d'aquestes formes literàries es basa en la iteració, en l'esquema narratiu lineal, en la trivialització dels codis literaris, etc., etc., perquè l'objectiu és l'eficàcia més elemental del discurs sobre el lector o l'oïdor; hi predomina la intenció denotativa, mentre que qualsevol tret connotatiu és bandejat. No hem d'oblidar dues qüestions fonamentals en la composició/difusió d'aquests materials impresos: la relació d'aquests textos amb l'oralitat i les enormes dificultats de lectura de gran part del públic alfabetitzat o semialfabetitzat de l'època (una minoria, d'altra banda, dins el conjunt de la societat), unes dificultats que no té sentit augmentar amb una intenció connotativa addicional.

99. El còmput sil·làbic és força irregular: veg. vv. 8, 199, 228, i algun altre amb problemes: 46, 83, 106, 199, 223.

100. Aquest esquema és abandonat en algunes ocasions: cobles IV i XVIII. Com en el primer plec, l'anònim rimaire ha d'afrontar el problema de trobar, a cada cobla, una rima en *-oc*. I aquí hi ha una diferència notable amb el cas anterior: el repertori de mots en *-oc* és pobríssim i el mot tornat és una constant cobla rere cobla: *poc* (106, 186,

vers, a mode de refrany, es repeteix al llarg de la composició sota la forma: *al trist de Montserrat Poc*.¹⁰¹ Al final, una tornada de 5 versos abaab.¹⁰²

5. EDICIÓ DE TRES PLECS SOLTS POÈTICS DE FINALS DEL SEGLE XVI SOBRE ELS GERMANS POC, BANDOLERS

Els criteris d'edició que hi han estat aplicats són els habituals diplomaticointerpretatius per als textos antics en la nostra tradició filològica.¹⁰³

238), *lloc* (42, 170), i, sobretot, *foc* (10, 50, 58, 66, 74, 130, 138, 154, 162, 234) i *joc* (2, 18, 26, 34, 90, 98, 114, 122, 146, 178, 194, 202, 210, 218, 226). Gairebé diríeu que quan apareix *joc* o *foc*, en lloc d'esperar alguna cobla per tornar-los a fer rimar, n'engalta diverses seguides amb el mateix mot. Al v. 82, la rima és assonant: *cop*. En els casos anteriors, les rimes ja eren manifestament fàcils (bàsicament infinitius, participis i altres morfemes verbals); en aquest, el nivell és radicalment pobre: en un percentatge elevadíssim usa infinitius de la 1a conj. i els participis corresponents. I les errades de rima són molt més manifestes i freqüents que en textos anteriors: veg. les notes als vv. 1 i 3, 37 i 39, 54, 78 i 80, 81 i 83, 105 i 107, 166, 229 i 231. De fet, la cura dels aspectes formals és pràcticament inexistent: a tall d'exemple, vegem com en quatre cobles seguides (les IX-XII, agafades a l'atzar) repeteix gairebé tots els mots en posició de rima: *rodada* (61 i 77, de fet *casa rodada* a tots dos), *escapar* (62 i 91), *flassada* (63, 69 i 79), *remediar* (65 i 70), *foc* (66 i 74), *taulada* (71 i 87), *llançar* (73 i 88), *salvar* (75 i 86). En mots interiors, les repeticions són igualment nombroses en el mateix fragment: *prest* (63, 65 i 89) i *prestament* (69), i *daltabaix* (73 i 86), i fins versos sencers gairebé idèntics: 67 i 91.

101. La primera partícula generalment amb valor d'article masc.: *el*. Aquesta és la forma més comuna, però de vegades presenta variants: vv. 4, 12, i, esp., al final del poema, 212, 228, 236 i 241.

102. No solament els aspectes literaris i lingüístics són més deficients que en els altres plecs sinó que la impressió mateixa és també força més descuidada: només cal veure l'aparat d'aquest text i el dels altres per observar el bon nombre d'errades tipogràfiques d'aquest tercer. En el mateix sentit podem esmentar la presència d'un gravat molt acurat i detallista, voltat d'orla superior i inferior, en el primer plec, o els dos gravats del segon, mentre que aquest no duu cap mena d'ornament.

103. Al final del segon i del tercer textos (en el primer no n'he detectat), introduixo un aparat d'errors evidents dels tipògrafs que he corregit en l'edició. En les notes, a més de qüestions relatives als fets que es narren, n'afegeixo de relatives al còmput mètric, notes lèxiques, etc.

[Plec núm. 11]

*Cobles ara novament fetes dels mals y desastres à fets Janot Poch
y de la sentència que li han feta*

	I	Bé·s ignorant y badoch lo lladre que vol seguir; <i>pus per axò, Janot Poch, tu y ta gent, has de morir.</i>	4
	II	Lo lladre o malfactor que vol seguir y robar tant lo xich com al major a la forca à de parar, perquè, sertes, lo tal lloch és fet per qui vol seguir; <i>pus per axò, Janot Poch, tu y ta gent, has de morir.</i>	8 12
	III	Aquest Poch, en veritat, el y sa gent treballaven en fer molta crueltat y a tota gent robaven; mas lo qui vol fer tal joch a la forca à de venir; <i>pus per axò, Janot Poch, tu y ta gent, has de morir.</i>	16 20
[1v]	IV	Lo que feyen aquests tals per robar bé a la gent: l·ligaven-los en uns pals per fer-los traure l'argent. Mes, per fondo·s faça al foch lo fum sempre à de exir;	24

- pus per axò, Janot Poch,
tu y ta gent, has de morir.* 28
- V O, Poch, y de poch saber,
com tenies mal posada
ta pensa y ton voler,
tu y ta gent endiablada, 32
en robar y fer mal joch
a la gent sens detenir!
*Pus per axò, Janot Poch,
tu y ta gent, has de morir.* 36
- VI Quants anys ha que tu seguies,
Poch, fent moltes grans maldats
ab tas males companyies!
Bé as fetes crueltats 40
sens temor de rey ni roch;
feyes a la gent patir;
*pus per axò, Janot Poch,
tu y ta gent, has de morir.* 44
- VII A un porter les mans llevares,
y los genolls tots rodons,
y ab el te afarrares
com fa lo llop als moltons, 48
y sos membres poch a poch
li tallàs per més sentir;
*pus per axò, Janot Poch,
tu y ta gent, has de morir.* 52
- VIII Crueltats feyes sens mida
qu'era cosa d'espantar:
a uns llevaves la vida
y a ltres feyes tu robar, 56

- y d'altres feyes tal joch
que és cosa de no dir;
pus per axò, Janot Poch,
tu y ta gent, has de morir. 60
- IX Fins a les cases entraves
a matar y fer mals fets,
y la pobra gent robaves
fins los claus de las parets; 64
donques, qui vol fer tal joch
bé mereix molt ben punir;
pus per axò, Janot Poch,
tu y ta gent, has de morir. 68
- X Allí prop junt de Ygolada
estàveu tots amagats
dins una capella honrrada,
y aquí fóreu agafats 72
y portats en un tal lloch
hon estau per a patir;
pus per axò, Janot Poch,
tu y ta gent, has de morir. 76
- XI Lo Poch diu que's va donar
com véu la cosa mal parada,
y son pedrenyall va dar
al qui era balle de Ygolada, 80
y sa spasa o estoch
li va dar sens detenir;
pus per axò, Janot Poch,
tu y ta gent, has de morir. 84
- [2] XII Tota sa gent tremolava
com veren a llur senyor
que a la justícia se dava
y tingueren gran dolor, 88

- mas ells estaven en lloch
que no podien fugir;
pus per axò, Janot Poch,
tu y ta gent, has de morir. 92
- XIII Pus del mal eres exit,
Poch, qui t'í ha fet tornar?
Lo diable t'à treÿt
y t'à volgut enganyar, 96
mas ara és vingut al lloch
que de peccat pots exir;
pus per axò, Janot Poch,
tu y ta gent, has de morir. 100
- XIV Tu estaves en Manorca
ab ton germà, a llur pler,
y ara-t veig morir en forca
pus no as tingut saber; 104
bé-t valia més, badoch,
creure ton germà y seguir;
pus per axò, Janot Poch,
tu y ta gent, has de morir. 108
- XV Bé és estat més avisat
ton germà que no, cert, tu,
pus és exit del peccat,
y tu no as cregut ningú; 112
més te valia ser coch
o algun senyor servir;
pus per axò, Janot Poch,
tu y ta gent, has de morir. 116
- XVI Jutglar era ton offici,
mas, digues: ¿què t'à valgut,
pus que as fet malefici
y lo temps has malperdut 120

- en robar y fer mal joch
y matar y destruir?
*Pus per axò, Janot Poch,
tu y ta gent, has de morir.* 124
- XVII Bé-t valia més sonar
y ton offici seguir
que no saltejant robar
y la gent fer escotir; 128
pus no tenies tanpoch
vergonya de fer patir,
*pus per axò, Janot Poch,
tu y ta gent, has de morir.* 132
- XVIII Quantas ne has desonrrades,
en ta vida, de donzellas
y de viudes y casades,
no dexant sinó les velles, 136
oy encara fer mal joch
a las tals sens detenir?
*Pus per axò, Janot Poch,
tu y ta gent, has de morir.* 140
- XIX Ara, Poch, té paciència,
que no·n vull ja més parlar,
sols diré de la sentència,
y ab ella vull acabar, 144
pus que tos mals y mal joch,
jo no·ls he puguts oir;
*pus per axò, Janot Poch,
tu y ta gent, has de morir.* 148
- [2v] XX Lo que mana Sa Excelència
de aquest gran adalat,
junt ab la Real Audiència:
tot primer sia açotat 152

- y dessorallat al lloch,
per sos mals més aflegir;
pus per axò, Janot Poch,
tu y ta gent, has de morir. 156
- XXI Y après tornat en presó,
segons mana llur procés,
y posat en carretó
ab copa de foch encès, 160
y ab tenalles de foch
lo faran molt ben patir.
Pus per axò, Janot Poch,
tu y ta gent, has de morir. 164
- XXII Més havant, per ses errades,
mana lo Real Consell
que ses mans sien llevades
y cremades devant ell, 168
y après en lo tal lloch
escorterat sens detenir;
pus per axò, Janot Poch,
tu y ta gent, has de morir. 172
- XXIII Malsfactós, dexau llur cau
y no vullau fer tal joch;
guardau-vos que no vingau
a morir com Janot Poch; 176
fugiu tots a poch a poch
y vullau a Déu servir.
pus per axò, Janot Poch,
tu y ta gent, has de morir. 180

7. Cf. nota als vv. 63-64. *al*: forma de l'art. masc. sing. que apareix en alguna altra ocasió al text (p.e., al v. 25), i, sobretot, al del plec següent.

14. *el*: llegiu 'ell'.

16. Cf. nota als vv. 63-64.

17. *fer tal joch*: expressió que es repeteix en diverses ocasions, amb lleugeres variants (vv. 33, 65, 121, 137).
- 21-24. Incoherència sintàctica.
29. *Poch... poch*: antanàclasi.
34. *sens detenir*: expressió que es repeteix en diverses ocasions (vv. 82, 138, 170).
41. *roch*: en el joc d'escacs, la torre. Al llarg del text s'utilitza el *joc* en un sentit figurat per alludir a l'activitat delictiva de Janot Poch.
45. *porter*: «ant. Missatger d'una autoritat; ministre inferior de justícia» (DCVB, VIII: 780).
46. És a dir, li va amputar les cames arran de genolls.
47. *el*: llegiu 'ell'; *afarrares*, en el sentit d'acarnissares'.
50. *tallàs*: 'tallares'; la forma amb el sufix *-às* (anàleg a la 2a i 3a p.s. pret. imperfect subj.) sol aparèixer en la 2a p.pl. del perfet d'indicatiu (esp. en la poesia devota del XVI). No conec cap altre cas com el present, on apareix en la 2a p.s. (a menys que ho considerem una variant formal de *tallast*). *Per més sentir*: 'perquè més se'n sentís'.
57. Manca la prep. *a*: 'y a d'altres...'
- 63-64. BURKE (1978 [1991: 664]) transcriu aquests dos versos com a mostra que no sempre els proscrius eren idealitzats (a la manera de Serrallonga, que posa com a exemple). El text de Burke que precedeix aquests versos diu: «Los versos sobre un tal Ianot Poch, resaltan «los males y desastres» que él y su banda habían causado, llegando a sugerir que estaba «poseído por el diablo» (*endiablado*) [cf. vv. 95-96 i nota corresponent] y que eran crueles con el pueblo común». No solament Janot Poch robava «los claus de las parets» als pobres; també Serrallonga, segons el plec 31: «y a molts pagesos / portant-los presos, / gran tirania, / fins que tenia, / com moriscat, / pres lo rescot / entre les mates, / fent grans bravates / que·ls mataria [...] saquejant cases, / ahont entrava / que no y dexava / rifa ni rafa, / clau ni estaca / per les parets, / per llogarets / y pagesies [...] cremant pallés / copats rodons, / prenent moltons, / xorques, primals, / per los corrals / y per les pletes».
66. Ús actiu del verb *punir* en un context «passiu».
- 70-72. Notem com aquest versos fan explícita una violació de la immunitat eclesiàstica, del recer del lloc sagrat, que cercaven els bandolers.
78. Vers de vuit síl·labes.
- 79-81. Sobre l'«arsenal» dels bandolers, veg. TORRES (1991: 136-137): en certa manera, el pedrenyal «marcava» la diferència entre el lladregot i el bandoler. Molt a propòsit em ve el personatge del Bandoler que apareix a la *Representació de la Mort*, obra dramàtica anònima mallorquina de la segona meitat del segle XVI, de qui ja he fet esment anteriorment (nota 82),

i, al meu parer, remarcablement perfilat per l'autor en un dels fragments de l'obra més aconseguits i vivaços. Doncs bé, recordem què diu l'acotació escènica de l'entrada en escena d'aquest personatge: «Y entra un bandoler tot carregat d'armas»; ben aviat, als versos 686-690, fa inventari d'un arsenal aterridor: «Jo aporta pedrañal, / arcabús y escopeta, / coltell, daga y puñal, / jaco de malla y bresal, / lansa, fletxa y ballesta»: poca broma!» (ROMEU, 1957-1958 [1995: 74]). (No hem de descartar, però, que potser és una hipèrbole de l'autor per reforçar encara més la indefensió d'aquesta barreja d'artefacte mortífer i de baluart ambulat presumiblement inexpugnable enfront de la Mort).

80. Vers de vuit síl·labes.

95-96. Sobre el determinisme del bandoler i la seva rebellia a canviar de vida, sota la influència del diable, veg. REDONDO (1989: nota 33 i p. 135 i nota 64). Cf. els versos 58-60 del plec següent. Un altre exemple en el plec núm. 2, de Pere Giberga: «No us engan més lo diable / del que us ha nganats fins ara».

97. *és*: 'ets'; *lloch*: el patíbul.

128. *escotir*: «ant. Fer pagar escot o tribut» (*DCVB*, V: 301, *s.v.* 2. *escotir*). Justament el text que retreu el *DCVB* és una «poesia de bandolers de l'any 1573»: «Saltejavan y robavan / y la gent feyan escotir». Aquests versos no són de cap dels plecs que edita ROMEU (1973 [1991]). O bé es tracta d'un plec desconegut, o bé, per tal com la lliçó és molt propera a la d'aquests vv. sobre Janot Poc, és possible pensar que en són una transcripció defectuosa.

137. *oy*: partícula de reforç (veg. *DCVB*, VII: 872, *s.v.* 2. *oi*).

143. La sentència era dictada per l'Audiència o cancelleria virregnal (en absència del virrei, la sentència era dictada pel «juí de prohoms», constituït, a Barcelona, pels consellers de la ciutat i vint-i-quatre dels components del Consell de Cent, presidits pel lloctinent general, sovint representat pel veguer). Segons Gibert, a qui segueixo en aquest punt, els delats i bandits (que aquest autor distingeix dels bandolers) eren sentenciats al mateix reguitzell de turments: assots, desorellament, tenallament, forca i esquarterament. (Ja he esmentat més amunt que la pena de forca sembla que no s'aplicava sempre; veg. la nota 92.) Si el sentenciat havia occit alguna autoritat, a més, se li tallaven les mans davant la Casa de la Ciutat (aquest és el cas de Janot, v. 167, i de Montserrat, vv. 208 i 216; recordi's l'assassinat del comissari reial esmentat abans). Finalment, era degollat i esquarterat (veg. GIBERT, 1948 [1989: 78]).

144-146. 'Vull acabar perquè no puc sentir més les teves malifetes (de tan extremes com són)'.

149-152. Incoherència sintàctica. Cf. vv. 21-24.

150. *adalat*: ‘adelat’, ‘delat’: «ant. Delatat, denunciat davant les autoritats» (*DCVB*, I, 184, *s.v.* *adelat*). Malgrat aquesta accepció restringida que dóna el *DCVB*, el mot sembla tenir, si més no en aquesta època, un ús més ampli, com a sinònim de «malfactor» o «bandoler» (veg., p.e., el títol del plec núm. 2 de l’inventari).
- 152-170. Veg. la nota al v. 143. Els turments i execució aplicats als bandolers no solen presentar gaires variants i els plecs poètics són, en aquest punt, fidedignes. Veg. el paralelisme amb un cas documentat, el de Serrallonga, segons el dietari del Consell de Cent de 9 de gener de 1634: «Dilluns, a viiiij. En aquest dia fonch sentenciat Joan Sala, àlias Serrallonga, natural de la parròchia de Viladrau, bisbat de Vich, bandoler molt famós, cap de quadrilla que havia molts anys que regnave. Fonch la sentència de cent assots, axorellat, aportat amb el carretó, atenellat, y fets quatre quartos, y lo cap posat en una de les torras del portal de Sant Antoni de la present ciutat. *Anima eius requiescat in pace*. Amén» (citat per GIBERT, 1948 [1989: 49]; en modifico alguns aspectes de puntuació i d’accentuació; X. Torres em fa notar com tampoc aquí no s’esmenta la forca, tot i ser una sentència —com en el cas del nostre plec—, no un relat de l’execució). El text del plec 31, abans de narrar la mort de Serrallonga, els turments i execució són exposats a partir de la sentència, com en el text present; s’hi esmenten els assots, el desorellament, l’atenallament (es precisa que té lloc al carrer del Regomir) i, finalment, la degolla (no esmentada al dietari del Consell de Cent) i l’esquarterament. Acaba dient que la sentència mana que «lo seu bell cap, / tallat com nap, / sie posat, / clos i tancat / en gabieta, / a la torreta / del Portal Nou [...] y los quartés / a Creucoberta». A Bartomeu Camps, «L’Empordanès», en canvi, el 1 de juny de 1565, li havien aplicat la variant dels punys tallats, com als germans Poc: «Aquest dia fou sentenciat Bartomeu Camps, adelat molt famós; fonch assotat y atanallat, llevats dos punys estant viu y cremats davant ell y après scorterat y cremats los quarters» (cito de REGLA, 1969: 126). Per a cada turment hi havia el lloc precís. P.e., el desorellament tenia lloc a la presó. L’aplicació de la pena d’assots, nu i muntat damunt un ase, i la de les tenalles roents, en carretó, s’executava públicament, seguint una ruta més o menys fixada: «plaça de l’Àngel, carrer de la Bòria, plaça de la Llana, carrer de Corders, placeta de Marcús, carrer i plaça de Montcada, darreres del palau de la Reina, Encants, Fusteria, carrer Ample, Regomir, plaça del Correu Vell, carrer de la Ciutat, plaça de Sant Jaume i Llibreteria.» (GIBERT, 1948 [1989: 79]). Sobre disposicions de la monarquia relatives a l’ajusticiament de bandolers i delinqüents en general, veg. CIVIL (1989: 141-143), amb bibliografia.

- 168-169. Ja he esmentat en el comentari introductori que aquí havia de figurar el penjament de Janot Poc. (Veg. la nota 92.)
170. Cal llegir *scorterat*, amb *s* inicial líquida, per obtenir un vers de set síl·labes.
173. *llur*: 'el vostre', en general, o bé 'el seu', el de Poc, si s'adreça als possibles membres de la quadrilla que potser no havien estat capturats com llur capítost.
177. Es tracta de «fugir» de la condició de bandoler, no pas del país (veg. el vers següent). No crec que hàgim de pensar que es commina realment els malfactors a abandonar l'activitat delictiva de manera lenta sinó que aquí potser prevalen les necessitats de la rima. En tot cas, l'expressió *a poch a poch* pot equivaler a fer el pas «sense fer remor», és a dir, sense turbulències ni daltabaixos (veg. *DCVB*, VIII: 689, *s.v. poch*, 7.e.).

[Plec núm. 12]

*Testament y codesily legats de Janot Poc, bandoler,
y sos companyons*

[1v]	I	O, món fals, engañador, qui pot de tu gens fiar, essent ladre gran traydor, a dur-nos al degollador ab tes manyes a parar!	5
	II	Per ço vull fer testament y dexar mon cos ací, puis à viscut malament, robant sempre a la gent; tot ho deix en lo botxí.	10
	III	<i>Item</i> escriviu, notari, que tots ferem mala fi. No valrà ésser cossari; al botxí fem tributari; a l'últim tots param aquí.	15

- IV *Item* nostre fonament
naix de l'antich Toni Roca.
No estich de mi gens content;
lo malvat del sometent
nos persegueix com nos toca. 20
- V *Item* vull sie posat
cos y quartés en la forca.
(Janot Poch, bé as pensat:
lo botxí't farà costat,
dant-te un bes en la boca.) 25
- VI *Item* vull mos companyons
sien posats pels camins,
a l'aire, vent y sens calsons;
ells foren valents ladrons,
dels millós són los més fins. 30
- VII *Item* vull Gaspar Gallart
estig·a mon manament;
no·m cur jo del terç ni quart.
Bé portàvem nòstron art
sinó fóra·l sometent. 35
- VIII *Item* vull Guillem Favara
deix tot son cos en un pi;
puix no cregué may son para,
ell creurà lo botxí ara;
ja·l veureu junt al camí. 40
- IX *Item* a quant bell dolent
recull la vall de Carol,
(sempre y ha ruïn gent),
de llevant o de ponent,
vindrà, si algun bé·ll vol. 45

	X	<i>Item</i> crech à de venir
lo gran capità famat;
Escuder no y pots fugir:
tu vindràs ací a payr
en la forca ton pecat.	50
[2]	XI	<i>Item</i> més dich, n'Escuder:
à molt t'è fet testament;
als corps dexe lo treser:
sol no val un diner;
ya robar és prou valent.	55
	XII	<i>Item</i> dich nos trobam baxos
que més no podem esser;
lo diable·ns pare llassos,
puis serviu de sacrepassos
al malvat de Lucifer.	60
	XIII	En l'infern sou ja damnats
si moriu fent exa vida;
estau endemoniats,
tacants y accelerats:
bé us pendrà lo botxí mida.	65
	XIV	<i>Item</i> man en testament
no·s publica a ningú encara
per ésser lo colp calent:
à de acudir molt més gent,
no són vinguts tots encara.	70
	XV	<i>Item</i> deix yo que tot para
vulla mirar per son fill,
y vulla-i mirar sa mare;
prenguen exemple tots ara,
no u vullen tenir a vil.	75

XVI	<i>Primo</i> , puix que escapar
no y ha remey ja ningú,
sant Miquel y vulla obrar,
nostr·ànima Déu salvar;
gran cosa és lo bé comú.	80
XVII	<i>Item</i> suplich-vos, notari,
me mostreu de confessar:
jo no sé·l confessionari,
lo dimoni·m fa contrari.
Volrie'm, si puch, salvar.	85
XVIII	<i>Item</i> perdó jo deman
dels pecats fets quantra Déu;
ma ànima a Ell coman,
del brut cos ja no curam;
Déu me dó lo regne seu.	90
XIX	<i>Item</i> com a christians
los soplich ab tot·amor:
pregueu per mi ab juntes mans
a sant Pere y tots los sants
me perdó·l beneyt Senyor.	95
XX	Set sams per mi vullen dir,
per ma ànima pecadora;
fort cosa és lo morir.
Germans, Déu vullau servir
i·ns esper tots a bon·hora.	100
[2v]	XXI Per mi cada monestir
fassa sempre oracions,
sofragis me vullen dir.
Tots sabem qu·em de morir;
Déu nos guart de tentacions.	105

- XXII *Item miserere*, Senyor,
y ma ànima pecadora,
qui perdó demana de cor,
oÿu-me, ·l meu Redemptor:
Vós l'eu remut d'alguna hora. 110
- XXIII *Credo* jo en la fe santa
com a catòlich cristià,
y en la Verge mare santa:
ella m'abrich ab sa manta
ma ànima quant yxirà. 115
- XXIV *In manus tuas*, Senyor,
coman lo meu esperit,
guardau-me del fals traydor,
abrasau-me de foch lo chor
perquè vença l'enemich. 120

23 Ionot. 103 vulleu. 117 esprit.

Títol. *codesily*: 'codicil' (a *DCVB* es documenta la forma ant. *codicili*: III, 248).

3. *traydor* és comptat com a bisíl·lab.

4. Vers de vuit síl·labes.

13. *cossari*: 'corsari'. Segons Coromines «a les Illes el mot s'usa maliciosament amb el sentit de 'bona-peça', 'home massa eixerit', si bé també arriba des d'ací a prendre de vegades el sentit d'home espavilat' [...]; el punt de partida es troba en la generalització al significat de 'persona temible' que ja veiem en JRoig» (*DECat*, II: 959, s.v. *Córrer*).

14. *tributari*: 'legatari'.

15. Vers de vuit síl·labes.

17. *Toni Roca*: veg. plecs núm. 2 i 3. Recordi's el que he exposat més amunt (apartat 4.2.) sobre l'esment d'aquest «adalat» de la primera meitat del XVI.

20. *com*: 'quan'.

22 i 25. Rima assonant.

24. A l'imprès els vers té vuit síl·labes: «lo botxi te fara costat»; proposo de llegir la forma reforçada del pronom feble per la plena, amb la qual cosa podem fer elisió.

28. Vers de vuit síl·labes.

31. *Gaspar Gallart*: sembla al·ludir a un dels companys de la colla, com al del v. 36, per als qual demana sentència i un final com el seu.
- 31-32. ‘Vull que Gaspar Gallart faci el que aquí mano’.
33. El sentit del vers no em resulta clar. Es refereix a parts d’un tribut o guany (veg. *DCVB*, X, 237, s.v. *Terç*)? O bé són mots relacionats amb l’activitat notarial? (cf. «Pere Portes estava obligat, ab escriptura de terç, ab béns i persona»: PACHECO ed., 1982: 310).
36. *Guillem Favara*: veg. nota al v. 31.
37. Al·lusió al penjament, com als vv. 27-28.
40. Com hem llegit a la nota als vv. 151-170 del plec anterior, la testa dels bandolers executats solia instal·lar-se en llocs notoris de les ciutats.
- 41-45. Que es faci el mateix, com amb Gallart i Favara, amb els «dolents» de la vall de Querol. El sentit dels versos és: ‘a qualsevol bandoler refugiat a la vall de Querol que vingui [aquí, a la forca], si vol obtenir algun bé [el de la salvació de l'ànima]...’ *Bell dolent*: ‘molt dolent’. Aquesta vall de l’Alta Cerdanya, «autèntic corredor del bandolerisme pirinenc», era no solament «ruta de fugida característica dels bandolers catalans» i «porta d’entrada de molts immigrants francesos» sinó que s’hi refugiaven molts bandolers i alguns dels més coneguts n’eren fills, com ara Cua de Llop. «Un escrit del virrei, l’any 1566, titllava tots els habitants de la vall —aleshores una vintena de focs— de «delats, facinerosos y acuytats de la real magestat». Un any abans, el mateix virrei havia fet cremar «moltes cases» de les valls de Querol i de Ribes per fautoria de bandolers. Cap a finals de segle, les autoritats de Puigcerdà acusaven els querolans d’emparar i afavorir delats de tota mena» (veg. TORRES, 1993: 147-155; les citacions són de les ps. 151 i 153).
47. *famat*: ‘afamat’, ‘famos’ (*DCVB*, I: 232, s.v. 2. *Afamat*).
48. *Escuder*: Segurament al·ludeix a Joan Escuder, bandoler ripollenc. Veg. plec núm. 14: tal i com explica aquest plec, Joan Escuder va ser mort el 29 de maig de 1573 al «pont de Seguries». Veg. la nota 78.
53. *treser*: entengui’s ‘trasser’ (cast.), és a dir ‘cul’.
- 58-60 i 63. Cf. la nota als vv. 95-96 del plec anterior.
59. *sacrepassos*: de *sacrapàs*: «ant. Doctor de la Llei (hebraica o musulmana)» (*DCVB*, IX: 655, s.v.). Potser té el sentit caricaturesc aplicat a ‘sacerdot’ que esmenta *DECat*, VII: 565 s.v. i 594 s.v. *sagrat*.
64. *tacants*: error per ‘tacats’ en un sentit fig. moral o com a sinònim de ‘tarrats’ (?). *acelerats*: ‘malvats’ (*DCVB*, I: 105).
67. ‘que el testament no es faci públic’. Un testament es «publica», és a dir es llegeix als interessats, quan el testador ha mort.
- 67 i 70. Repetició del mot rima.
71. *para*: enteneu ‘pare’.
76. Hiatus *que* | *escapar*.

83. A l'imprès el vers té vuit síl·labes, tot i admetre la sinèresi *con-fe-ssio-na-ri*: «jo no se lo confessorari». Proposo de llegir la forma *el* de l'art. masc. per *lo*, la qual cosa permet de fer elisió.
87. *quantra*: 'contra'.
95. A l'imprès el vers té vuit síl·labes: «me perdo lo beneyt senyor». Com al vers 83, proposo de llegir la forma *el* de l'art. masc. per *lo*, i fer així elisió.
96. *sams*: 'salmes'. Els «set salms» a què fa referència són els salms penitencials (6, 31, 37, 50, 101, 129 i 142, segons la numeració de la *Vulgata*).
106. Vers de vuit síl·labes.
- 106 i 108-109. Rima visual *Senyor/Redemptor* i *cor*.
108. Vers de vuit síl·labes.
109. A l'imprès el vers té vuit síl·labes: «oyu me lo meu Redemptor». Com als vv. 83 i 95, proposo de llegir la forma *el* de l'art. masc. per *lo*, la qual cosa permet de fer elisió.
111. Hiatus *jo | en*.
- 111 i 113. Repetició del mot rima.
114. El pronom feble *me* (*m'*) és datiu ètic.
- 116 i 118-119. Rima visual *Senyor/traydor* i *chor*.
- 117 i 120. Rima assonant.
118. *traydor* és comptat com a bisíl·lab.
119. Vers de vuit síl·labes.

[Plec núm. 14]

*Cobles ara novament compostas sobre la presa y sentència
de Montserrat Poc*

[1]	I	Bandolés de mala vida,
bé podeu mudar de joch,
pus vaieu la gran fatiga
<i>en què stà Montserrat Poc.</i>	4
	II	El és molt gran adalat
com se mostra clarament,
pus que sens més pietat
à mort a tanta gent,
que per sert són més de sent	8

- los cayguts en semblant foc
y són morts molt malament
per mans de Montserrat Poc. 12
- III Salttejant camins reals,
tot son fet era robar,
cada dia fent mil mals,
no volent-se esmenar;
ara és vengut a parar
a perdre de tot lo joc
y a la forca arribar
al trist de Monserrat Poc. 16
20
- IV Son mal viure l'ha aportat,
y la que n'ha malviscut,
que en tals mans ha caygut
ahont pague son peccat. 24
Ara serà castigat
y li muderan de joc,
pus assí és arribat
el trist de Monserrat Poc. 28
- V A Mallorca arribà,
ahont, passada la mar,
a Daià desembarcà
pensant molt segur estar; 32
mas burlat s'i va trobar,
pus que no acertà lo joc,
perquè prest van acusar
al trist de Montserrat Poc. 36
- VI A casa de Honofre Penya
dreta via va anar,
com el que li era amich,
y en sa casa va posar, 40
pensant que per descançar

	era segur aquell lloch; mes molt mal li va provar <i>al trist de Montserrat Poc.</i>	44
VII	En l'altre die següent que'l trist va esser arribat, essent vist de molta gent, prestament fonc acusat com era desembarcat un ardent tió de foc, y en Mallorca era entrat <i>al trist de Montserrat Poc.</i>	48 52
VIII	Al punt de la mija nit, la justícia arribà; el dormia en son llit al millor del reposar; a la porta van tocar volent apagar lo foch; llavors se va despartar <i>al trist de Montserrat Poc.</i>	56 60
IX	Veent la casa rodada y que no pot escapar, pren de prest una flassada ab un estil singular, volent prest remediari sens aygua al tan gran foch; y axí va acertar <i>al trist de Montserrat Poc.</i>	64 68
X	Prestament en la flassada, per millor remediari, teules de una taulada moltes va embolicar; daltabaix les va llançar,	72

- perquè més duràs lo foc
y's pogués llavòs salvar
al trist de Montserrat Poc. 76
- XI Los que la casa rodada
tenien per part de fora,
veent caure la flassada,
pensaren que en Poc fóra;
corregueren alahora 80
ahont sentiren lo cop,
y llavòs fé posar en cobre
al trist de Montserrat Poc. 84
- XII Ab la cuyxa travessada,
com pogué se va salvar;
daltabaix de la taulada
sens temor se va llançar 88
y molt prest se va emboscar,
antes de perdre lo joc;
y assí va escapar
al trist de Montserrat Poc. 92
- XIII Veent-se tan perseguit,
y que era escapat
encara que malferit,
prestament s'és embarcat. 96
A Canet és arribat
per dar fi a son mal joc
y assí pagar son peccat
al trist de Montserrat Poc. 100
- XIV De Canet a Mataró
se n'anà sens pus ni més,
caminant a sa saó,
no trobant qui'l conegués; 104
més avant passà després,

- pensant lo perill ésser poc;
no tardà molt a ser pres
al trist de Montserrat Poc. 108
- XV A Orta va arribar
encara que ben cançat,
pensant allí reposar
y estar dissimulat; 112
mes poch li à aprofitat
haver restaurat lo joc,
pus veem ont ha parat
al trist de Montserrat Poc. 116
- XVI A casa d'en balle de Orta
se n'anà molt descuydat,
mas no fonc dintre la porta
que ya va ser espiat, 120
y tan prest fonc acusat
per dar fi a son mal joch
perquè allí fonch agafat
[2] *al trist de Montserrat Poc.* 124
- XVII La justícia avisada,
prestament sens detinència,
en saber ont té posada
feren molt gran diligència, 128
perquè una tal pestilència
més mal feya que lo foc;
mes hara ix de dolència
al trist de Monserrat Poc. 132
- XVIII La justícia arribada
ont està lo malfactor,
tota casa assercada,
dient: «Ont és el traydor?» 136
«Dalt lo trobareu, senyor,

- que stà calent com un foch,
que la febre li és passada
al trist de Montserrat Poc. 140
- XIX Prestament se'n va muntar:
dintre una cambra el veren,
y allí li van parlar,
emperò no'l conegueren. 144
Lesores se resolgueren
de aventurar son joc
y a la ventura prengueren
al trist de Montserrat Poc. 148
- XX A Barcelona·l portaren
molt estret y ben lligat;
al virey lo presentaren,
del que se és molt alegrat, 152
tenint tan gran adalat
que feya més mal que·l foch;
però ara aurà acabat
al trist de Montserrat Poc. 156
- XXI Llavòs manà lo virey
que a la presó fos portat;
per lo scarceller del rey
lo nom li fonch demanat: 160
l'aze s'és anomenat,
pués que, guardant-se del foc,
en les brazes és donat
al trist de Montserrat Poc. 164
- XXII Per no entrar al turment,
de tot se va conortar,
y allí palesament
son peccat à confessat, 168
dient: «Yo só Montserrat

	que son duit en aquest lloc»; haont serà castigat <i>al trist de Monserrat Poc.</i>	172
XXIII	Prestament, sens pus ni més, pus veien sa mala vida, li cloqueren lo procès. La sentència difinida davant el la an legida, mas hoint aquest mal joc, mostrà gran força fingida <i>al trist de Monserrat Poc,</i>	176 180
XXIV	dient: «Açò és no res conforme són mos pecats, perquè meresch jo molt més per les mies grans maldats. Prech a Déu que perdonats me sien, que-xò és molt poc, que prest los aurà pasats <i>al trist de Monserrat Poc.</i> ».	184 188
[2v]		
XXV	La sentència a ell dada és esta sens més duptar: que en la última jornada sent asots li van donar; també-l van axorollar; per principi de son joc a la presó van tornar <i>al trist de Monserrat Poc.</i>	192 196
XXVI	I tornat a la presó, molt prestament va acabar: muntaren-lo a un carrató i-l varen atanallar; y tot asò va pasar	200

- antes de finir lo joc
y a Sant Jaume arribar
al trist de Monserrat Poc. 204
- XXVII A Sanct Jaume arribat,
va ésser pijor dolor,
en veure de si tallat
una mà sens més amor; 208
ja podeu pensar son cor
vaent, el mateix, tal joch:
qui podrà ser que no plor
en veure Monserrat Poc? 212
- XXVIII Al carrer Ample arribant,
prestament sens més tardar,
la justícia axecutant,
l'altra mà li van llevar, 216
y prestament va finir
davant el lo semblant joc,
y a la forcha va arribar
al trist de Monserrat Poc. 220
- XXIX A la forcha arribat,
prestament, sens pus ni més,
son col va eser degollat,
y d'ell fets quatre cortés. 224
Guardau-os, donchs, bandolés,
que no·s gir vòstron mal joc
y no us vingue al revés
com a Monserrat Poc. 228
- XXX Déu mentinga la Excellèntia
y tot lo Consell Real,
pus castiga la malícia
dells traidors que viuen mal: 232
tots los du per un igual

y cauran dedins lo foc
 com vaïem que dins lo tal
és caigut Monserrat Poc. 236

Tornada

XXXI Bandolés, pus que vaïeu
 la vida durar tant poc,
 temps serà que us esmeneu,
 sinó tots arribareu 240
ont està Monserrat Poc.

69 flaflada. 77 rodaua. 83 se posar [*l'essa de se, llarga*]. 84 Montsetrat. 122 al son. 123 ali. 150 beu lligat. 183 mereschs. 185 prehc. 186 mes sien. 203 sant Ianme. 210 matix. 219 alla forcha. 225 guardaos.

1 i 3. Rima assonant.

5. *El*: llegiu 'ell'.

8. Vers de sis síl·labes.

19. Veg. les nombroses construccions paral·leles que recolzen en *arribar* (o *arribat* o *arribant*) en posició de rima: vv. 27, 29, 46, 54, 97, 109, 203, 205, 213, 219.

20. La forma *al* per a l'article mas. sing., que ja apareixia al text del plec 11, és recurrent en aquest poema (veg. la variant *el*, al v. 28).

21-28. Esquema de rima anòmal: abbaacac.

22. El sentit d'aquest vers no el veig clar: quin és l'antecedent de *la*? O potser és un error per *lo*?

27. *assí*: 'ací', és a dir, al patíbul.

37-44. La rima d'aquesta cobla és del tot anòmala: abcbbdbd. De fet, el problema es troba en la «rima» dels vv. 37 i 39 (*Penya / amich*).

46. *esser*: cal llegir *ser* per aconseguir un vers de set síl·labes. Cf. v. 106.

54. Si repassem les paraules agudes en rima que acaben en *-r*, comprovem que aquesta consonant final devia ser sempre pronunciada (veg., p.e., la cobla XXVII). Ara bé, la presència d'*arribà* en rima amb *reposar*, *tocar* i *despartar*, no permet mantenir aquell artifici amb sistematicitat. Albert Rossich em comenta la possibilitat d'un original que digués 'va arribar', corregit per l'impressor, a qui potser feia estrany una forma perifràstica sense tradició literària.

55. *el*: 'ell'.
56. *reposar*: infinitiu substantivat: 'en el moment de màxim descans, de son més profund'.
61. *rodada*: 'encerclada' (veg. *DCVB*, IX: 528, *s.v.* *rodar*, II.5).
- 78 i 80. Rima visual: *o* oberta i tancada.
81. *alhora*: 'ahora'.
82. Rima assonant.
83. Vers problemàtic: rima assonant (amb *fora*, *fóra*, *alhora*) i una síl·laba de més (excepte si llegim: fé' [=féu] posà' n). (Potser hem d'entendre *fe-l posar*.) Segurament hi ha alguna errata que afecta al sentit. Aquest *cobre*, segurament per *coure*, estaria relacionat amb l'expressió «*alçar el coure*: a) Sonar la campana d'alarma contra invasors o malfactors», o, sobretot, «b) Escridassar a un malfactor sorprès amb sa malifeta (Solsona, Cardona, Vic)» (*DCVB*, III: 681, *s.v.* *coure*).
85. Segurament ferit en llançar-se de la teulada avall, tal i com ho explica als versos següents.
91. *assí*: 'així' (veg. també v. 99).
- 105 i 107. Rima visual: ['es] i ['és].
106. Vers amb una síl·laba de més, si no llegim *ser* per *ésser*. Cf. v. 46.
109. *Orta*: Horta, municipi del Barcelonès, avui barri de Barcelona.
117. *balle*: 'batlle', l'oficial encarregat d'administrar justícia en una vila en nom del rei o senyor feudal.
126. *detinència*: curiosa forma de substantivació culta a partir de *detenir*, per rimar amb *diligència*, *pestilència* i *dolència*.
136. *traydor*: mot comptat com a bisíl·lab. Que jo sàpiga, es tracta d'un mot inusual per referir-se als bandolers. Apareix novament, aplicat en general, al v. 232.
139. *li és*: una sola síl·laba per sinalefa.
141. El subjecte és *la justícia* (mentre que als vv. següents, ja en plural, en són els membres).
- 144-148. És a dir, el van prendre sense saber ben bé qui era (veg., més avall, v. 160).
149. A l'imprès, el vers té una síl·laba de més: «A Barcelona lo portaren»; proposo de llegir la forma *el* per a l'article masc., que permet fer elisió i regularitzar el còmput mètric.
- 162-163. Cf. «Fugir del foc i caure a les brases».
166. Aquest vers rima en assonant amb els que li corresponen.
170. *son*: 'som'.
173. Aquest vers és repetit en la posició 222.
174. Només va caldre la confessió del nom, perquè ja eren conegudes les seves malifetes.

176. Veg. la nota als vv. 143 i 152-170 del text del primer plec.
 177. *el*: llegiu 'ell'.
 187. Entenc que el «valor» dels pecats ultrapassa de molt el dels turments.
 192 ss. Veg. la nota al v. 176.
 193: *axorollar*: 'eixorellar'.
 199. Vers de vuit síl·labes a menys que considerem *lo a un* com una sola síl·laba.
 203. *Sant Jaume*. La plaça de Sant Jaume.
 207-208. ... *tallat / una mà...*: concordança *ad sensum*.
 209-210. 'ja podeu pensar son cor [com estava] vaent...'
 210. *el*: llegiu 'ell'.
 218. *el*: llegiu 'ell'.
 222. *Cf.* nota al v. 173.
 223. *col*: llegiu 'coll'.
 224. *cortés*: 'corters, quarters'. *d'ell*: s'entén que van fer *cortés* del bandoler, no pas del coll, que podria semblar l'antecedent més proper.
 228. Vers hipomètric (sis síl·labes).
 229 i 231. Aquests versos no rimen.
 232. *dells*: 'dels'. *Traidors*: dues síl·labes. *Cf.* nota al v. 136.

PEP BALSALOBRE
 Universitat de Girona

BIBLIOGRAFIA

- Francisco AGUILAR PIÑAL (1965): *Impresos del XVI: poesía (Adiciones)* [=Cuadernos Bibliográficos, XIIa], Madrid, CSIC.
 Marian AGUILÓ Y FUSTER [1900]: *Cançoner de les obretes en nostra lengua materna mes divulgades durant los segles XIV, XV i XVI recullit e ordenat per ...*, Barcelona, Alvar Verdaguer, s.d. [colofó: 1900].
 Mariano AGUILÓ Y FUSTÉR (1923): *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860*, Madrid, Sucesores de Rivadeneyra.
 Agustí ALCOBERRO (1984): *Visió popular del bandolerisme del XVII: una aproximació*, dins *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. 2, Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona, ps. 569-577.
 Joan AMADES (1955): *Els cent millors romanços catalans*, Barcelona, Selecta.
 AA.DD. (1994): *Torna, torna Serrallonga. Història i llegenda dels bandolers catalans del barroc*, Barcelona, Fundació «La Caixa».
 Francesc BONASTRE, Francesc CORTÉS, Francesc COSTA, Josep M. GREGORI

- i Josep PAVIA (1994): *Joan Pau Pujol: la música d'una època*, Mataró, Patronat Municipal de Cultura de Mataró / Editorial Alta Fulla.
- BONSOMS (1959): *Catálogo de la colección de folletos Bonsoms relativos en su mayor parte a historia de Cataluña*, vol. I [=Folletos anteriores a 1701], Barcelona, Diputación Provincial de Barcelona.
- Peter BURKE (1978): *Popular Culture in Early Modern Europe*, Nova-York / Londres, Harper & Row. [Trad. esp.: *La cultura popular en la Europa moderna*, Madrid, Alianza Editorial, 1991; «Alianza Universidad», núm. 664]
- Pedro M. CATEDRA (1986): *Sobre literatura popular del segle XVII (Impresos d'Antoni Lacavalleria)*, dins Lola Badia i Josep Massot i Muntaner, eds., *Estudis de Literatura Catalana en honor de Josep Romeu i Figueras*, vol. I, Barcelona, AILLC / Universitat Autònoma de Barcelona / Publicacions de l'Abadia de Montserrat; «Biblioteca Abat Oliva», núm. 44, ps. 241-257.
- Pierre CIVIL (1989): *La mort du bandolero à travers les pliegos sueltos des XVIe et XVIIe siècles: mise en scene et exemplarité*, dins Juan Antonio Martínez Comeche, ed., *El bandolerismo y su imagen en el Siglo de Oro / Le bandit et son image au Siècle d'Or (Actas del coloquio internacional)*, Madrid, Casa de Velázquez / Centre de la Recherche sur l'Espagne des XVIe et XVIIe siècles / Edad de Oro (UAM) / Universidad Internacional Menéndez y Pelayo, ps. 139-151.
- DCVB (1988): Mn. Antoni M. Alcover i Francesc de B. Moll, *Diccionari català-valencià-balear*, 10 vols., Palma de Mallorca, Moll.
- DECat (1988-1991): Joan Coromines, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, 9 vols., Barcelona, Curial Edicions Catalanes / Caixa de Pensions «La Caixa».
- Joana ESCOBEDO (1988): *Plects poètics catalans del segle XVII de la Biblioteca de Catalunya*, Barcelona, Biblioteca de Catalunya.
- Joana ESCOBEDO (1995): *Poesía catalana y pliegos de cordel*, «Anthropos», núm. 166/167 [=Literatura popular. Conceptos, argumentos y temas] (maig-agost), ps. 139-145.
- Joan FUSTER (1963): *El bandolerisme català*, vol. 2, Barcelona, Aymà. [Reed.: Íd., *Obres Completes. V. Literatura i Llegendes*, Barcelona, Edicions 62, 1977, ps. 47-292.]
- Bartolomé José GALLARDO (1888): *Ensayo de una biblioteca española de libros raros y curiosos...*, 4 vols., Madrid, Imprenta y Fundación de Manuel Tello. [Ed. facsímil: Madrid, Gredos, 1968.]
- Ricardo GARCÍA CÁRCCEL (1989): *El bandolerismo catalán en el siglo XVII*, dins Juan Antonio Martínez Comeche, ed., *El bandolerismo y su imagen en el Siglo de Oro / Le bandit et son image au Siècle d'Or (Actas del colo-*

- quio internacional*), Madrid, Casa de Velázquez / Centre de la Recherche sur l'Espagne des XVIe et XVIIe siècles / Edad de Oro (UAM) / Universidad Internacional Menéndez y Pelayo, ps. 43-54.
- María Cruz GARCÍA DE ENTERRÍA (1973): *Sociedad y poesía de cordel en el barroco*, Madrid, Taurus.
- María Cruz GARCÍA DE ENTERRÍA (1995): *Pliegos de cordel, literaturas de ciego*, dins José María Díez Borque, dir., *Culturas de la Edad de Oro*, Madrid, Editorial Complutense.
- Josep GIBERT (1948): *Aplec de cançons de bandolers i de lladres de camí ral*, Barcelona. [Reed.: *Cançons de bandolers i lladres de camí ral*, Moirà, Raima, 1989.]
- Víctor INFANTES (1988): *Los «pliegos sueltos poéticos»: constitución tipográfica y contenido literario (1482-1600)*, dins María Luisa López-Vidriero i Pedro M. Cátedra, eds., *El libro antiguo español. Actas del primer Coloquio Internacional (Madrid, 18 al 20 de diciembre de 1986)*, Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca / Biblioteca Nacional de Madrid / Sociedad Española de Historia del Libro, ps. 237-248.
- Joaquín MARCO (1977): *Literatura popular en España en los siglos XVIII i XIX (una aproximación a los pliegos de cordel)*, 2 vols., Madrid, Taurus.
- Josep M. MARQUÈS (1987): *Impresos gironins de la Biblioteca del Seminari Diocesà (1502-1936)*, Girona, Diputació de Girona / Seminari Diocesà de Girona / Caixa Provincial de Girona.
- Josep MASSOT I MUNTANER ed. 1983: *Teatre medieval i del Renaixement*, ed. de ..., Edicions 62 / «La Caixa»; «Les Millors Obres de la Literatura Catalana», núm. 95.
- Josep MASSOT I MUNTANER (1993): *Inventari de l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, fascicle 1 [=Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials. Volum IV], Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Jesús MESTRE I CAMPS dir. (1992): *Diccionari d'Història de Catalunya*, Barcelona, Edicions 62.
- Arseni PACHECO ed. (1982): ANÒNIM, *Cas raro d'un home anomenat Pere Portes*, dins *Novelles amoroses i morals*, ed. Arseni Pacheco i August Bover, Barcelona, Edicions 62 / «La Caixa»; «Les Millors Obres de la Literatura Catalana», núm. 73, ps. 307-330.
- Antonio PALAU Y DULCET (1948-1977): *Manual del librero hispanoamericano*, 28 vols., Barcelona, Libreria Palau (2a ed.).
- Jaime PASCUAL (1985): *Literatura e imprenta en la Barcelona del siglo XVII (el caso de Antonio Lacavallería)*, «El Crotalón. Anuario de Filología Española», núm. 2, ps. 607-639.
- Manuel PEÑA DÍAZ (1997): *El laberinto de los libros. Historia cultural de la*

- Barcelona del Quinientos*, Madrid, Fundación Germán Sánchez Ruipérez; «Biblioteca del Libro», núm. 67.
- PLIEGOS (1976): *Pliegos Poéticos del s. XVI de la Biblioteca de Cataluña*, Edició en facsímil precedida de una introducció por José Manuel Blecua, Madrid, Joyas Bibliogràfiques.
- Augustin REDONDO (1989): *Le bandit à travers les pliegos sueltos des XVIe et XVIIe siècles*, dins Juan Antonio Martínez-Comeche, ed., *El bandolerismo y su imagen en el Siglo de Oro / Le bandit et son image au Siècle d'Or (Actas del coloquio internacional)*, Madrid, Casa de Velázquez / Centre de la Recherche sur l'Espagne des XVIe et XVIIe siècles / Edad de Oro (UAM) / Universidad Internacional Menéndez y Pelayo, ps. 123-138.
- Joan REGLÀ (1969): *Bandolers, pirates i hugonots a la Catalunya del segle XVI*, Barcelona, Selecta, esp. ps. 90-161.
- Enrique RODRÍGUEZ CEPEDA (1984): *Romancero impreso en Cataluña (Imprenta de J. Jolis a Viuda Pla)*, 3 vols., Madrid, José Porrúa Turanzas.
- Antonio RODRÍGUEZ-MOÑINO (1962): *Los pliegos poéticos de la colección del Marqués de Morbecq (siglo XVI)*, Madrid, Estudios Bibliográficos.
- Antonio RODRÍGUEZ-MOÑINO (1970): *Diccionario bibliográfico de pliegos sueltos poéticos (siglo XVI)*, Madrid, Castalia.
- José ROMEU Y FIGUERAS (1957-1958): *La Representació de la mort, obra dramàtica del segle XVI, y la danza de la muerte*, «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», núm. 28, ps. 181-225. [Reproduït en trad. catalana: *Teatre català antic*, vol. III, Barcelona, Curial Edicions Catalanes / Institut del Teatre, 1995; «Biblioteca de Cultura Catalana», núm. 82, ps. 17-95.]
- Josep ROMEU I FIGUERAS (1972): *Sobre els primitius plecs solts catalans amb contingut poètic*, «Serra d'Or», núm. 51 (abril), ps. 277-280. [Reproduït a Íd., *Poesia en el context cultural del segle XVI al XVIII*, vol. I, Barcelona, Curial Edicions Catalanes, 1991, ps. 265-270.]
- Josep ROMEU I FIGUERAS (1973): *Bandolerisme i «periodisme» al segle XVI. A propòsit d'uns fets esdevinguts a Igualada el 1573*, «Vida. Revista de la família igualadina», núm. 1000 (febrer), ps. 27-28 i núm. 1001 (març), ps. 14-15. [Reproduït, amb ampliacions i l'edició de tres plecs complets, a Íd., *Poesia en el context cultural del segle XVI al XVIII*, vol. I, Barcelona, Curial Edicions Catalanes, 1991, ps. 271-296.]
- Albert ROSSICH (1991): *Francesc d'Olesa i la Nova Art de trobar*, dins Antoni Ferrando i Albert G. Hauf, eds., *Miscel·lània Joan Fuster. Estudis de llengua i literatura*, vol. III, Barcelona, Dep. Filologia Catalana Universitat de València / AILLC / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, ps. 267-295.
- Jorge RUBIÓ Y BALAGUER (1953): *Literatura catalana*, dins Guillermo Díaz-

- Plaja, dir., *Historia general de las literaturas hispánicas*, vol. IV, Barcelona, Barna. [Trad. cat.: *Història de la literatura catalana*, vol. II, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985.]
- Jaume SERRA I BARCELÓ (1994): *El Bandolerisme Mallorquí del Barroc: alguns punts de partida*, «Bolletí de la Societat Arqueològica Lulliana», núm. 50, ps. 219-252.
- Antoni SERRÀ CAMPINS (1996): *Aproximació al poeta oral de llengua catalana*, «Llengua & Literatura», núm. 7, ps. 7-59.
- José SIMÓN DÍAZ (1966): *Impresos del siglo XVI: Varia* [=Cuadernos bibliográficos, XXI], Madrid, CSIC.
- José SIMÓN DÍAZ (1972): *Impresos del siglo XVII*, Madrid, CSIC. Instituto «Miguel de Cervantes».
- María del Carmen SIMÓN PALMER (1980): *Bibliografía de Cataluña. Notas para su realización. Tomo I (1481-1765)* [=«Cuadernos Bibliográficos», núm. XLI], Madrid, CSIC.
- Xavier TORRES I SANS (1988): *Nyerros i cadells: bàndols i bandolerisme a la Catalunya de l'antic règim (1590-1640)*, Tesi doctoral dirigida per R. García Cárcel, Bellaterra, Departament d'Història Moderna i Contemporània. UAB.
- Xavier TORRES I SANS (1991): *Els bandolers (s. XVI-XVII)*, Vic, Eumo.
- Xavier TORRES (1993): *Nyerros i cadells: bàndols i bandolerisme a la Catalunya moderna (1590-1640)*, Barcelona, Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona / Quaderns Crema; «Assaig», núm. 15.
- Xavier TORRES (1994): *A l'origen de la llegenda*, dins AA.DD., *Torna, torna Serrallonga. Història i llegenda dels bandolers catalans del barroc*, Barcelona, Fundació «La Caixa», ps. 42-44.
- Pep VILA (1984): *Plecs poètics catalans dels segles XVI i XVII conservats a la biblioteca del Palau de Peralada*, «Revista de Girona», núm. 30, ps. 190-192.
- Edward M. WILSON (1959): *Una ensalada de romances impresa a Barcelona*, «Estudis Romànics», núm. 6 (1957-1958), ps. 75-93.